

Regional årlig uppföljning av miljömålen

Jönköpings län 2024

Länsstyrelsen
Jönköpings län

Titel: Regional årlig uppföljning av miljömålen i Jönköpings län 2024
Författare: Länsstyrelsen i Jönköpings län
Referens: Enheten för ekologisk hållbarhet, Samhällsavdelningen, Länsstyrelsen i Jönköpings län. December 2024
ISRN: LSTY-F-M—24/27—SE
Rapportnummer: 2024:27
Diarienummer: 9006-2024
Utgivningsår: 2024
Omslagsbild: Pär Axenfjord
Foto: Pär Axenfjord, Mostphotos och Christina Lindqvist

© Länsstyrelsen i Jönköpings län 2024

Innehåll

SAMMANFATTNING FÖR JÖNKÖPINGS LÄN	4
GENERATIONSMÅLET I JÖNKÖPINGS LÄN	7
BEGRÄNSAD KLIMATPÅVERKAN JÖNKÖPINGS LÄN	11
FRISK LUFT JÖNKÖPINGS LÄN	18
BARA NATURLIG FÖRSURNING JÖNKÖPINGS LÄN	23
GIFTFRI MILJÖ JÖNKÖPINGS LÄN	29
SKYDDANDE OZONSKIKT JÖNKÖPINGS LÄN	35
SÄKER STRÅLMILJÖ JÖNKÖPINGS LÄN	38
INGEN ÖVERGÖDNING JÖNKÖPINGS LÄN	42
LEVANDE SJÖAR OCH VATTENDRAG JÖNKÖPINGS LÄN	47
GRUNDEVATTEN AV GOD KVALITET JÖNKÖPINGS LÄN	53
MYLLRANDE VÅTMARKER JÖNKÖPINGS LÄN	58
LEVANDE SKOGAR JÖNKÖPINGS LÄN	64
ETT RIKT ODLINGSLANDSKAP JÖNKÖPINGS LÄN	71
GOD BEBYGGD MILJÖ JÖNKÖPINGS LÄN	76
ETT RIKT VÄXT- OCH DJURLIV JÖNKÖPINGS LÄN	82

Sammanfattning för Jönköpings län

Inledning Jönköpings län

Många aktörer i Jönköpings län bidrar till miljöarbetet och gör ett stort antal åtgärder som har positiv effekt på miljömålen och Agenda 2030. I flera fall har åtgärderna också positiv effekt på sociala och ekonomiska perspektiv. Men utvecklingen sker inte i den takt som behövs för att nå målen och åstadkomma de förbättringar i miljön som behövs. Takten i arbetet behöver öka kraftigt inom samtliga samhällssektorer. Resurser behöver säkras långsiktigt för att kunna genomföra de insatser som krävs för att få långsiktiga positiva effekter.

Med anledning av minskade ekonomiska medel inom områden som invasiva främmande arter, åtgärdsprogram för hotade arter, grön infrastruktur, kalkning av försurade vatten samt minskade LONA-medel har färre åtgärder genomförts i länet under året än tidigare. Det minskar möjligheten att nå miljömålen än mer i ett redan utmanande läge.

Miljötillståndet i Jönköpings län

Trots att många åtgärder genomförs av olika aktörer bedöms inget av målen kunna nås och i några fall är utvecklingstrenden negativ. Inga målbedömningar eller trender har ändrats jämfört med förra året.

Jönköpings län har fortsatt stora utmaningar med klimatutsläpp från resor och transporter. Det finns stora möjligheter att minska utsläppen men takten måste öka och samtidigt behöver klimatanpassningsarbetet accelerera. Flera av länets kommuner har drabbats av kraftiga skyfall och problem med översvämningar.

Målet ett rikt växt- och djurliv utvecklas negativt och även för Ett rikt odlingslandskap finns många utmaningar. Minskade ekonomiska medel gör att flera viktiga insatser för till exempel invasiva främmande arter, hotade arter och grön infrastruktur har uteblivit och att det blir ännu svårare att nå målen och åstadkomma effekter för robusta ekosystem och biologisk mångfald.

Även för målet Giftfri miljö går riktningen åt fel håll. Jönköpings län är ett av länen med flest förorenade områden och behoven av åtgärder är stora. Mängden kemikalier i omlopp är så stor att målet inte är möjligt att nå även om alla utsläpp av farliga ämnen skulle upphöra. Den

sammanlagda exponeringen behöver minska för att undvika negativa effekter på människors hälsa och på miljön.

Luftkvaliteten är bra i större delen av länet men det finns fortfarande problem med för höga halter av luftföroreningar. För att nå målet behöver trafiken minska i stadsmiljön. Världshälsoorganisationens WHO:s nya rekommendationer som snart träder i kraft är satta utifrån föroreningarnas hälsopåverkan och är hårdare än miljömålet. Endast 4 av 13 kommuner i länet klarar de nya gränsvärdena.

Utvecklingen för målet Ingen övergödning är positiv, tack vare flera betydelsefulla insatser som skett senaste åren, men det finns fortfarande områden med betydande problem. För att effektivt kunna bedriva åtgärdsarbete krävs långsiktig, säkrad finansiering, vilket i nuläget saknas. I många fall utgörs åtgärdsarbetet av långa processer som sträcker sig över flera år.

Åtgärdsarbetet i Jönköpings län

Samverkan kring åtgärder sker bland annat genom fem tematiska åtgärdsprogram för miljömålen. Ett av programmen, Grön handlingsplan, har förnyats i bred samverkan med olika aktörer i länet.

Åtgärdsprogrammet förväntas leda till att länets aktörer arbetar strategiskt och långsiktigt för att stärka biologisk mångfald, grön infrastruktur, Agenda 2030 och friluftsliv.

Jönköpings läns bedömningar av miljökvalitetsmålen

Miljömål	Målbedömning (ja, nära, nej)	Miljötillstånd (trendpil)
	Ja Nära Nej	↗ → ↘ ○
Begränsad klimatpåverkan	Ingen regional bedömning	Ingen regional bedömning
Frisk luft	Nej	↗
Bara naturlig försurning	Nej	→
Giftfri miljö	Nej	↘
Skyddande ozonskikt	Ingen regional bedömning	Ingen regional bedömning
Säker strålmiljö	Ingen regional bedömning	Ingen regional bedömning
Ingen övergödning	Nej	↗
Levande sjöar och vattendrag	Nej	○ oklar
Grundvatten av god kvalitet	Nära	○ oklar
Hav i balans samt levande kust och skärgård	Ingen bedömning i Jönköpings län	Ingen bedömning i Jönköpings län
Myllrande våtmarker	Nej	→
Levande skogar	Bedömning görs av Skogsstyrelsen	Bedömning görs av Skogsstyrelsen
Ett rikt odlingslandskap	Nej	→
Storslagen fjällmiljö	Ingen bedömning i Jönköpings län	Ingen bedömning i Jönköpings län
God bebyggd miljö	Nej	→
Ett rikt växt- och djurliv	Nej	↘

Tabell 1 Jönköpings läns bedömningar av respektive miljökvalitetsmål

Generationsmålet i Jönköpings län

Sammanfattning för generationsmålet Jönköpings län

Vi är långt ifrån den samhällsomställning som krävs vilket innebär att vi kommer behöva lämna över miljöproblem till nästa generation.

Utmaningarna är stora och det behövs både högre krav, mer samarbete och ekonomiska styrmedel för att hejda förlusten av biologisk mångfald och kraftigt minska vår klimatpåverkan.

Värdefulla insatser pågår men det räcker inte. Utan långsiktig finansiering för miljöåtgärder kommer vi inte få någon långvarig, reell effekt. Miljöövervakning är betydelsefullt för att följa utvecklingen och säkerställa att åtgärder görs där det bäst behövs.

Åtgärdsarbetet har stagnerat på grund av neddragningar i budgeten för flera miljöåtgärder. Det leder ofta till att arbetet riktas in på att minska akuta skador istället för att komma framåt i omställningen. Den helhetssyn som behövs kan inte uppnås så länge resurserna inte räcker till långsiktigt systematiskt miljöarbete.

Positivt är att många aktörer samarbetar och genomför insatser, bland annat genom åtgärdsprogram för miljömålen och Klimatrådet Jönköpings län.

Agenda 2030 belyser vikten av miljömålsarbetet och hur miljön både sätter gränser och skapar förutsättningar för ett hållbart samhälle.

Åtgärdsarbetet för generationsmålet i Jönköpings län

Övergripande

- I Jönköpings kommun är sju av åtta förvaltningar miljödiplomerade, vilket ger en grund för att arbeta strategiskt med miljömässiga frågor. Kommunen har tagit fram en ny miljöpolicy, vilket ger en grund för att arbeta strategiskt med miljömässiga frågor.
- En följeforskare från Jönköping University har studerat samverkansvärden med utgångspunkt i Klimatrådet Jönköpings län. Slutsatserna presenteras i en rapport och har presenterats för de olika grupperna inom Klimatrådet Jönköpings län¹.
- Tranås kommun har arbetat med styrning och uppföljning av kommunens hållbarhetsstrategier. En nulägesanalys görs varje år och presenteras i augusti för politiker och förvaltningar. Hållbarhetsarbetet genomsyrar hela kommunorganisationen.

Ekosystemtjänster

- Vätternvårdsförbundet har arbetat med miljöövervakning i Vättern enligt beslutat program för att följa tillståndet i Vättern, upptäcka miljöproblem och följa upp åtgärder.

Biologisk mångfald och natur- och kulturmiljö

- Jönköpings kommun har arrangerat naturkollo för barn med förhoppningen att öka barnens kunskap om miljö och naturvård.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har bekostat en pomologisk studie i kulturreseptatet Högarp. Studien har finansierats genom det statliga kulturmiljöanslaget (7:2) och kommer öka förutsättningarna för att vårda och utveckla kulturreseptatets biologiska kulturarv.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har medverkat som pilotlän i Riksantikvarieämbetets arbete med att utveckla ett arbetssätt för att aktualitetspröva riksintressen för kulturmiljövärden. Erfarenheterna har bidragit till att utveckla det pågående arbetet med att revidera länets riksintressen.

¹ [Att åstadkomma samverkan Sju kommunikativa framgångsfaktorer, Jönköping university, Klimatrådet Jönköpings län](#)

GENERATIONSMÅLET

- Länsstyrelsen i Jönköpings län reviderar länets fornvårdsprogram. Syftet är att fler platser ska kunna vårdas och att fornvården i ökad utsträckning ska kunna samordnas med naturvård och rekreation. Arbetet med fornvården finansieras genom det statliga kulturmiljöanslaget (7:2).
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har, tillsammans med länsstyrelserna i Skåne och Halland, under hösten 2024 planerat och genomfört en miljöbalksutbildning för kulturmiljöhandläggare. Syftet har varit att öka kulturmiljöhandläggarnas kunskaper om hur kulturmiljöfrågor kan hanteras med utgångspunkt i miljöbalken. Handläggare från ett flertal län har deltagit i utbildningen.

Människors hälsa

- Jönköpings kommun har genomfört utökad mätning av luftkvalitet för att öka förståelsen för hur luftföroreningar ser ut lokalt.
- Habo kommun har tagit fram en skyfallsplan med tillhörande handlingsplan för Habo tätort.
- Jönköpings kommun har publicerat kartering över översvämningsrisker.

Giftfria och resurseffektiva kretslopp

- Jönköpings kommun har reviderat sin rutin för att återanvända och återvinna avfall i syfte att minska nyttjande av jungfruliga råvaror.

Hushållning med naturresurser

- Sweco i Jönköping har på uppdrag av det kommunala fastighetsbolaget SMUAB genomfört en miljö- och återbruksinventering och upphandling med återbrukskrav i samband med rivning av befintlig byggnad. Genom återbruk kan nyinköp minskas och återbruksinventeringen gav en bra utgångspunkt för ökat återbruk av byggprodukter, samt att upphandlingen med krav på återbruk via en bonus- och vitesmodell gav incitament för entreprenören. Byggprodukter som gick till återbruk var bland annat tegel (cirka 40 ton vilket motsvarar cirka 12,5 ton CO₂ ekvivalenter), trävirke, dörrar och fönster, belysningsarmaturer, samt VVS-produkter som radiatorer, ventilationskanaler, don och spjäll. I projektet har även det gamla byggmaterialet provtagits med avseende på farliga och miljöstörande ämnen för att säkerställa korrekt hantering vid rivning.

Fossilfri energi och effektiv energianvändning

- Vaggeryds kommun har en fjärrvärmeanläggning där spillvärme tas omhand. Vaggeryds energi bygger ett nytt fjärrvärmeverk där samarbete sker med en industri där värmeverket kan omhänderta deras spillvärme. Arbetet pågår för tillfället men beräkningen är att CO2 utsläppen minskar med 5000 ton årligen. Satsningen fick länets Klimatpris 2024 och Klimatklivet har bidragit till finansieringen.
- Mullsjö kommun har gjort insatser för att ersätta fossila bränslen inom den egna verksamheten, i syfte att minska utsläpp av växthusgaser.
- Region Jönköpings län deltar som samverkanspart i projektet Nästa Generations Affärer genom Energikontor Norra Småland i samarbete med ALMI Jönköping. Syftet med projektet är att stärka länets företag inom hållbarhet, digitalisering och cybersäkerhet. Syftet med Energikontorets deltagande är att ge stöd genom energimätning och analys, företagscoachning och workshops inom energi- och resurseffektivisering.

Konsumtion

- Höglandskommunerna Nässjö, Vetlanda och Eksjö har startat ett gemensamt arbete inom hållbar upphandling där kommunens upphandlingssamordnare och hållbarhetsstrateg deltagit. En checklista för hållbarhet har tagits fram. Arbetet syftar till att införa ett systematiskt arbete för att inkludera relevanta hållbarhetskrav i upphandlingar.
- Mullsjö kommun har genomfört ett samarbete mellan skolverksamhet och June avfall. Insatsen bidrar till kunskapshöjning hos barnen kring miljö- och avfallssortering och i förlängningen kunskapsspridning via barnen till deras familjer.

Begränsad klimatpåverkan Jönköpings län

Sammanfattning för Begränsad klimatpåverkan – Jönköpings län

Mellan 1990–2022 har växthusgasutsläppen i Jönköpings län minskat med 35 procent. De största utsläppen kommer från transporter och då främst från persontransporter. Utvecklingen för klimatet är oroande och takten med att minska utsläppen av växthusgaser är fortfarande för låg. Det behövs skärpta nationella styrmedel och åtgärder på regional och lokal nivå om vi ska nå målen. Fortsatt samverkan mellan aktörer i länet är en förutsättning för ett effektivt energi- och klimatarbete.

Utveckling i miljön och målbedömning för Begränsad klimatpåverkan – Jönköpings län

Målbedömning och trender för miljömålet Begränsad klimatpåverkan bedöms inte på regional nivå. På nationell nivå görs bedömningen att utvecklingen i miljön är negativ.

Åtgärdsarbete för Begränsad klimatpåverkan – Jönköpings län

Åtgärder på regional nivå – myndigheter

- Länsstyrelsen i Jönköpings län yttrar sig i beslut om investeringsstöd från Klimatklivet i länet. Under 2024 har det genomförts ett samråd och utlysning för anbud om publik laddinfrastruktur samt två ansökningsomgångar i ordinarie Klimatklivet.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har under året påbörjat arbete med revidering av länets klimat- och energistrategi i bred samverkan med aktörer i länet och Klimatrådet Jönköpings län.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län driver och samordnar Klimatrådet som är en samverkansplattform för länets kommuner, regionen, näringslivet, myndigheter, högskola och organisationer som arbetar tillsammans för att nå visionen om ett klimatsmart plusenergilän och målen i länets klimat- och energistrategi. Under 2024 har den nya samverkansarenan utvecklats för att få ännu mer kraft att gå från ord till handling.

- Länsstyrelsen i Jönköpings län arrangerade under Klimatveckan med tema Klimatsmart och robust – en hållbar framtid tillsammans, flera aktiviteter om klimatanpassning, laddinfrastruktur, koldioxidbudget och den årliga klimatkonferensen.
- Genom Klimatrådet Jönköpings län drivs åtgärdsprogrammet Minskad Klimatpåverkan². Genom åtgärdsprogrammet kraftsamlar länets aktörer kring åtgärder som bidrar till länets klimat- och energistrategi och till miljömålen. Alla deltagande har åtagit sig att aktivt jobba med ett systematiskt klimat- och energiarbete.
- Energikontor Norra Småland driver tillsammans med Länsstyrelsen i Jönköpings län och Gnosjö kommun, projektet EFFEKT³. Projektet pågår mellan 2023–2026 och har under året bland annat processlett fyra av länets kommuner i framtagande av kommunal energiplan. Under året har även en solcellsanalys över potentialen av takinstallerade solceller tagits fram. Projektet delfinansieras av ERUF.

Åtgärder på kommunal nivå och inom regioner

- Sävsjö kommuns näringslivsbolag, Sävsjö Näringslivs AB, har påbörjat projektet Resurshubb Sävsjö – Snålast i Småland⁴. Projektet ska tillsammans med näringslivet hitta hållbara, resurseffektiva och cirkulära lösningar för resursanvändning inom kommunen. Resurshubben ska leda till att små och medelstora företag inom produktion och tillverkning utvecklar lärande och samverkan inom cirkulär ekonomi för att spara resurser gällande resursdelning, energiproduktion, produktion, lagring och delning samt restflöden inom produktionssektorn. Projektet delfinansieras av ERUF.
- Sävsjö, Aneby, Vetlanda och Mullsjö kommuner har påbörjat arbete med att ta fram kommunala energiplaner genom stöttning av projektet EFFEKT.
- Energikontor Norra Småland bedriver sedan 2023 projektet CONSTR:ACT⁵ med syfte att minska energianvändning och växthusgasutsläpp inom bygg- och fastighetssektorn genom ökad kunskap, innovationsförmåga och samverkan. Under 2024 har

² Minskad klimatpåverkan – Åtgärdsprogram 2021–2025 för Jönköpings län. [Publikationen finns på Länsstyrelsen webbplats](#)

³ EFFEKT – Tillsammans för ett hållbart och tillförlitligt energisystem i länet, [Energikontor Norra Småland](#)

⁴ [Resurshubben – Snålast i Småland – Sävsjö kommun](#)

⁵ CONSTR:ACT – för en klimatneutral bygg- och fastighetssektor, [Energikontor Norra Småland](#)

flertalet konferenser, workshops, studiebesök arrangerats för aktörerna i Jönköpings län. Projektet pågår till 2026 och delfinansieras av ERUF.

- Jönköpings kommun och Mullsjö kommun har startat arbete med att minska matsvinnet i kommunerna. Mullsjö kommun jobbar även med att öka andelen ekologiska livsmedel samt svenskt kött inom den kommunala verksamheten.
- 10 av Jönköpings läns 13 kommuner jobbar med att minska klimatpåverkan genom sina upphandlingar och strategiska inköp. Genom att exempelvis jobba med inköp av återvunna produkter så som kontorsmöbler, IT-utrustning, tjänstecyklor samt möjlighet till reparation av produkter ökar både efterfrågan på miljövänliga produkter samt minskar utsläppen.
- Energikontor Norra Småland och Länsstyrelsen i Jönköpings län har under 2024 bedrivit förstudien V2X⁶ med syfte att undersöka möjligheter för etableringar av V2X-lösningar i Jönköpings län. Förstudien har resulterat i framtagande av några sådan exempel skulle kunna se ut samt en vidare ansökan om genomförandeprojekt. Förstudien del finansierades av ERUF.
- Region Jönköpings län har investerat i en ny tågdepå⁷ i Nässjö med syfte att möjliggöra fördubblandet av resandet med tåg i Jönköpings län till 2035. Tågdepån har även försetts med solpaneler och tvätt som återanvänder regnvatten. Med den nya tågdepån säkras framtiden för den lokala tågtrafiken i länet men också mellan länen.
- Jönköpings kommun har infört klimatberäkningar av deras översiktsplan för att kunna minska klimatpåverkan.

Åtgärder inom näringslivet

- Caravan Mill har fått stöd från Klimatklivet för att elektrifiera en bergtäkt i Vaggeryds kommun, där dieselgeneratorer ersätts med elektricitet för krossverk, vilket minskar utsläppen samt bidrar till lägre bullernivåer och en bättre arbetsmiljö.
- Horda lagerhus, en tillverkningsindustri, har fått stöd från Klimatklivet för att investera i pelletspanna, som ersätter olje användning för uppvärmning.

⁶ Förstudie V2X, Vehicle to everything, Energikontor Norra Småland

⁷ Nya tågdepån i Nässjö skapar robusthet i tågtrafiken, Region Jönköpings län

- Gårdsbutiken Margaretelund har fått stöd från Klimatklivet för investering i publik laddinfrastruktur i gårdsbutik i en landsbygdsort i Eksjö kommun. Investeringen bidrar till en ökad publik laddinfrastruktur vid destinationer i landsbygd.

Övriga åtgärder

- Föreningen Sävsjö pastorat har fått stöd från Klimatklivet för att byta ut oljepanna till bergvärmepump i två församlingsgårdar i Skepperstad och Hultsjö, Sävsjö kommun. Investeringarna innebär att olja kan ersättas med bergvärme vilket minskar användningen av fossila bränslen.
- Stiftelsen Braheskolan Visingsö har fått stöd från Klimatklivet för investering i publik laddinfrastruktur (18 stycken laddningspunkter) vid parkeringsplats centralt på Visingsö nära kursgård, bibliotek och badplats. Investeringen är den största av sitt slag på Visingsö, där det tidigare inte funnits välutbyggd publik laddinfrastruktur.
- Bäckadalsgymnasiet i Jönköping tog initiativ tillsammans med Clarion Hotel Viktoria och Pingstkyrkan till att införa en skolgarderob med second hand kläder till årets skolbal. Initiativet ökar ungas medvetenhet om kläders påverkan på klimatet samtidigt som det minskar växthusgasutsläpp och verkar för en ekonomisk hållbarhet.
- Klimatrådet Jönköpings län har för tionde året i rad genomfört Klimatveckan. Årets tema var Klimatsmart och robust – en hållbar framtid tillsammans. Ett 30-tal antal aktiviteter ordnades runt om i hela länet av flera organisationer. Programmet innehöll exempelvis hur man som företag kan göra klimatkrisen till en konkurrensfördel, Hur företag kan jobba med optimering av energiflöden, klimatpitch för bygg- och fastighetssektorn, fossilfria initiativ för skog och trä. Energirådgivning och mycket mer.

Tillstånd och målbedömning för Begränsad klimatpåverkan – Jönköpings län

Klimatkrisen orsakad av utsläpp av koldioxid och andra växthusgaser är en av vår tids största utmaningar och utsläppen måste halveras från dagens nivå till 2030. Konsekvenser syns redan idag globalt, i Sverige och i Jönköpings län. Det vi väljer att göra idag kommer att ha stor påverkan på kommande generationer lång tid framöver. För att miljö kvalitetsmålet ska nås krävs kraftfulla nationella och internationella åtaganden samt att ambitionsnivån höjs ytterligare.

De största utsläppen inom länet kommer från transporter och främst från persontransporter. Under 2022 minskade utsläppen från transporterna med elva procent i Jönköpings län. För att nå länets mål om 75 procent lägre utsläpp 2030 jämfört med 2010 behöver utsläppen fortsätta att minska i samma takt varje år. Transporterna behöver effektiviseras genom en förflyttning till mer energieffektiva färdmedel där möjlighet att köra på förnybara drivmedel inklusive elektrifiering krävs. Samtidigt behövs också planering för ett mer hållbart transportsystem. Gång-, cykel- och kollektivtrafik behöver prioriteras högre. Fler tankstationer för biogas och utökad publik och icke-publik laddinfrastruktur för elfordon är en nödvändighet för att kunna minska transportutsläppen.

Under perioden 1990 till 2022 har de totala utsläppen i Jönköpings län minskat med ungefär 35 procent och uppgår nu till 1,4 miljoner ton koldioxidekvivalenter. I Sverige har utsläppen för samma period minskat med 37 procent. Jämfört med föregående år har utsläppen minskat med sju procent.

För att nå Jönköpings läns vision om att bli ett klimatsmart plusenergilän senast 2045 måste även energianvändningen minska samtidigt som produktionen av förnybar energi ökar så att länet bidrar med ett överskott till andra län och länder. Det pågår ett intensivt arbete med att driva energi- och klimatfrågorna framåt, bland annat genom Klimatrådet Jönköpings län. Arbetet bidrar till att stärka samverkan och hitta åtgärder för att minska länets negativa klimatpåverkan, exempelvis genom minskad energianvändning, energieffektivare transporter och klimatsmart konsumtion. Klimatrådet och länets klimat- och energistrategi omfattar även att samhället är anpassat efter de

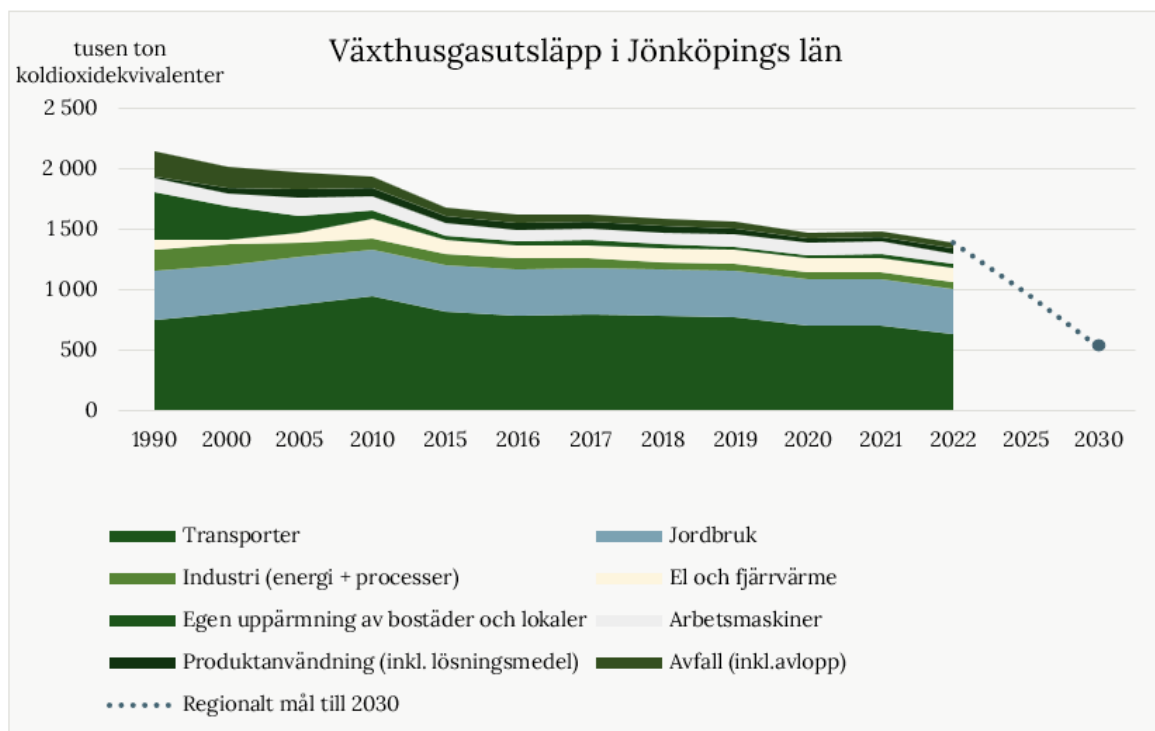
BEGRÄNSAD KLIMATPÅVERKAN

klimatförändringar som sker. Åtgärdsprogram minskad klimatpåverkan är också ett verktyg för att driva fram kraftfulla effekter inom länet. 38 aktörer inom kommuner, myndigheter, företag och organisationer har åtagit sig en eller flera åtgärder i programmet som gäller till 2025.

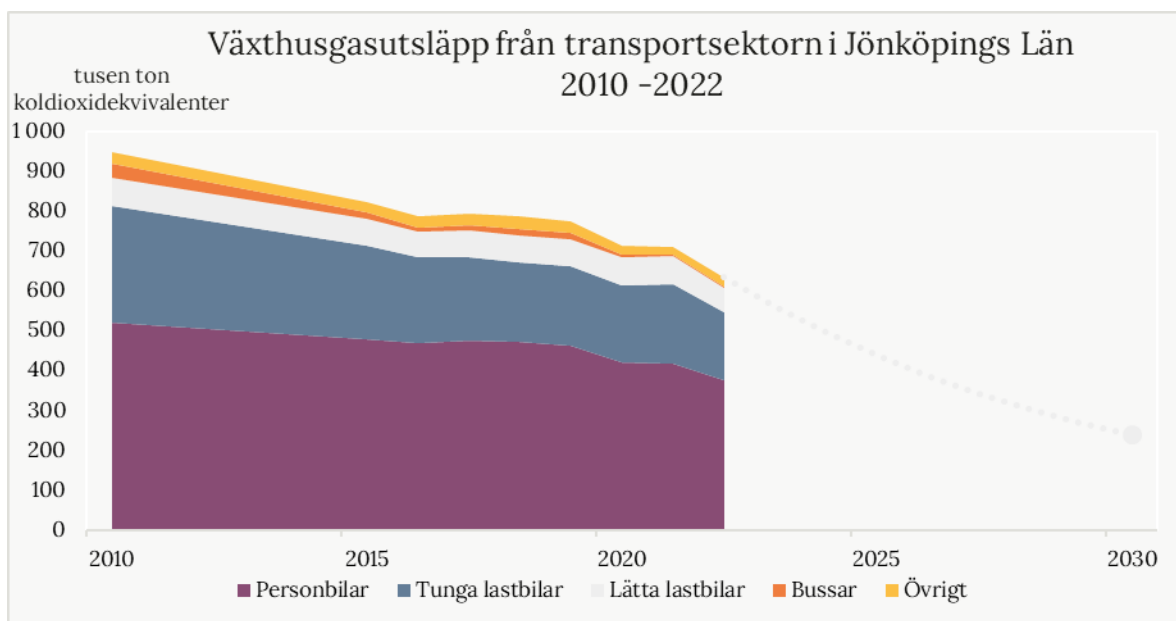
Det regionala klimatarbetet stöds av de nationella satsningarna på många sätt, men är också till stor del beroende av dessa. Målen i länets energi- och klimatstrategi går i linje med eller är mer ambitiösa än de nationella målen.

Av de globala målen för hållbar utveckling kopplar miljökvalitetsmålet och genomförda åtgärder främst till mål 13 Bekämpa klimatförändringarna, men även mål 7 Hållbar energi för alla, samt mål 11 Hållbara städer och samhällen.

Figur 1 Växthusgasutsläpp i Jönköpings län från år 1990–2022 fördelat på olika sektorer inklusive regionalt mål till 2030. Växthusgasutsläpp visas i tusen ton koldioxidekvivalenter. Observera att skalan för år är bruten, med årliga värden från 2015 och framåt.

Figur 2 Växthusgasutsläpp från transportsektorn i Jönköpings län från år 2010–2022 fördelat på olika transportslag inklusive regionalt mål till 2030. Växthusgasutsläpp visas i tusen ton koldioxidekvivalenter. Källa: Nationella emissionsdatabasen (SMHI).

Frisk luft Jönköpings län

Sammanfattning för Frisk luft – Jönköpings län

Luftkvaliteten i Jönköpings län har förbättrats markant sedan 1980-talet. Luftkvaliteten är bra i större delen av länet men på håll finns det fortfarande problem med för höga halter av luftföroreningar. Det är särskilt svårt att nå miljökvalitetsmålet vid hårt trafikerade gator i tätorterna. Halterna av luftföroreningar är högst i Jönköping men vissa av målets gränsvärden, beräknas överskridas även i andra kommuner. För att nå målet behöver trafiken minska i stadsmiljön.

Utveckling i miljön och målbedömning för Frisk luft – Jönköpings län

- Trenden för utvecklingen i miljön är POSITIV
- Nås miljökvalitetsmålet till 2030? NEJ

Åtgärdsarbete för Frisk luft – Jönköpings län

Åtgärder på regional nivå – myndigheter

- Länsstyrelsen i Jönköpings län driver arbetet med åtgärdsprogrammet för Minskad klimatpåverkan 2021–2025⁸. Programmet innehåller flera åtgärder som påverkar även Frisk luft, bland annat inom transportsektorn.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län driver arbetet med åtgärdsprogram för Hälsans miljömål, där Frisk luft ingår⁹. Åtgärdsprogrammet gäller 2023–2027 och innehåller bland annat en åtgärd om att öka kunskapen om småskalig vedeldning.

⁸ 2021:25 Minskad klimatpåverkan – Åtgärdsprogram 2021–2025 för Jönköpings län | Länsstyrelsen Jönköping (lansstyrelsen.se)

⁹ Åtgärdsprogram Hälsans miljömål 2023–2027 | Länsstyrelsen Jönköping (lansstyrelsen.se)

Åtgärder på kommunal nivå och inom regioner

- Jönköpings kommun har ersatt en oljepanna på Klämmestorps växthus med fjärrvärme.
- Flera kommuner i Jönköpings län har under vintern 2023/2024 informerat om vedeldning. Till exempel har Värnamo kommun genomfört en informationskampanj i media.
- Sävsjö kommun har en gång- och cykelplan och genomför löpande åtgärder från planen. Flera andra kommuner i länet jobbar med att främja cyklandet i sina kommuner.
- Samtliga kommuner i Jönköpings län deltar i samverkansområdet för kontroll av luftkvalitet i Jönköpings län. Samverkansområdet övervakar läget för luftkvaliteten i länet genom mätningar och modellberäkningar. De kontinuerliga mätningarna i Jönköping kan följas i realtid på en webbsida och det finns modellberäkningar för en tätort per kommun. Resultatet används i samhällsplaneringen.

Åtgärder inom näringslivet

- Jönköpings läns Luftvårdsförbund, där flera privata verksamhetsutövare ingår tillsammans med statliga myndigheter och länets kommuner, genomför mätningar och informationsinsatser. Resultatet används som underlag i samhällsplaneringen och uppföljning av miljökvalitetsnormer.
- Luftvårdsförbundet i Jönköpings län samverkar med andra luftvårdsförbund i Småland och Östergötland och Arbets- och miljömedicin i Linköping om mätningar via luftsensorer. Två sensorer sattes upp i Gislaved under början av 2024, för att testa sensorerna och komplettera modellberäkningar.

Övriga åtgärder

- Jönköpings golfklubb har satt upp 20 laddningspunkter vid golfklubben i Jönköping. Åtgärden är finansierad av Klimatklivet.

Tillstånd och målbedömning för Frisk luft – Jönköpings län

Mätningarna och beräkningarna i länet visar att målet inte är uppnått och inte kommer att kunna nås med befintliga och beslutade styrmedel och åtgärder. Trenden är ändå positiv då beräkningar indikerar att halterna av kvävedioxid, partiklar (PM10) och bensen har minskat i de flesta kommunerna under de senaste fem åren¹⁰.

Världshälsoorganisationen, WHO, skärpte för ett par år sedan sina rekommendationer, på grund av ny forskning, och är nu mer stränga än miljömålets precisering. Över hälften av länets kommuner beräknas ha för höga halter av kvävedioxid enligt rekommendationerna. Luften i länet kan därför inte anses vara så ren att människors hälsa inte skadas.

Åtgärder för att förbättra luftkvaliteten behöver genomföras på alla nivåer, både nationellt och internationellt. Ett viktigt verktyg för att förbättra luftkvaliteten är den fysiska planeringen. En del av luftföroreningarna har sitt ursprung i andra länder, marknära ozon är det tydligaste exemplet på detta. Internationella avtal och överenskommelser är därför viktiga för att målet ska kunna nås.

I länet har andelen dieslbilar ökat de senaste åren. Denna förändring av fordonsflottan har en negativ inverkan på chanserna att nå målet eftersom dieslbilar generellt sett har högre kväveoxidutsläpp än bilar med andra drivmedel. Även om elbilar är bra för klimatet och utsläpp av avgaser är de generellt tyngre vilket kan leda till ökade utsläpp av partiklar genom slitage av vägbanan. Andelen resor per bil är högre i länet än för landet som helhet. 2023 genomfördes 73 procent av länets resor med bil¹¹. För att målet ska kunna nås måste både bilanvändandet i tätorter och användningen av dubbdäck i tätortsmiljöer minska.

Det finns flera luftföroreningar som har en negativ effekt på både hälsa och miljö. Under år 2023 genomfördes mätningar av luftkvalitet i Jönköpings tätort samt modellberäkningar i länets alla kommuner. De flesta överskridandena av miljömålets preciseringar med avseende på luftkvalitet sker på hårt trafikerade gator. I bakgrundsmiljöer, som är de

¹⁰ Sweco 2024, Uppföljning av miljö kvalitetsnormer och miljö kvalitetsmål i Jönköpings län kalenderår 2023, Rapporten finns på Luftvårdsförbundets webbplats: [Luftkvalitetskontroll Jönköpings län 2024 - Luftvårdsförbunden i sydost](#)

¹¹ Cykelbokslutet 2023, Region Jönköpings län.

miljöer människor mest vistas i, är situationen i regel bättre. Halterna av luftföroreningar kan variera mellan åren, bland annat beroende på väder.

Kvävedioxid

Kvävedioxid påverkar lungfunktionen och fungerar även som en markör för andra luftföroreningar. Där det finns höga halter av kvävedioxid finns det ofta höga halter av andra skadliga ämnen. Mätningar finns i Jönköping¹² och där har halterna legat på en jämn nivå, över miljömålet, under de senaste fem åren. År 2020 sjönk årsmedelhalten betydligt och miljömålet klarades med marginal. Halten har lagt kvar på denna lägre nivå sedan dess. Även beräkningarna visar en minskning, och 2023 så klarades enligt beräkningarna miljömålet i Jönköping, för första gången. Beräkningar från övriga kommuner i länet tyder på att miljömålets gränsvärde där klaras. Naturvårdsverket har föreslagit nya gränsvärden för miljömålet, som utgår från WHO:s rekommendationer. I över hälften av länets kommuner överskrider förslaget på nytt gränsvärde.

Partiklar

Partiklar är den luftförorening som orsakar störst hälsoproblem i Sverige. De bildas främst vid slitage av vägbanan, samtidigt som dubbdäcksanvändning är en stor bidragande orsak. Mätningar under år 2023 visar att nivåerna i Jönköping är stabila men att de ligger över gränsvärdet för årsmedel av partiklar. Inte heller dygnsmedelvärdet klaras i centrala Jönköping. Halterna ligger dock under miljökvalitetsnormen. Modellberäkningarna indikerar att gränsvärdet för partiklar klaras i resten av kommunerna i länet.

Bensen

Den största källan för bensen är biltrafiken, men även vedeldning är en betydande källa i vissa orter. Enligt modellberäkningar överskreds miljömålets gränsvärde i tre kommuner i länet under år 2023.

Marknära ozon

Marknära ozon bildas genom en kemisk reaktion mellan kväveoxider och flyktiga organiska ämnen i närvaro av solljus. Halterna är därför till stor

¹² [Jonkopingsluft.se](https://jonkopingsluft.se)

del väderberoende. Dessa ämnens största källor är trafik och vissa industriprocesser. De kan spridas över stora avstånd och den största delen marknära ozon som förekommer i länet har sitt ursprung utomlands.

Marknära ozon bryts ned av kvävedioxid som släpps ut av trafiken. Det är därför lägre halter i tätorterna än på landsbygden. Höga halter marknära ozon kan påverka andningsvägarna negativt. Mätningar genomfördes i Asa, som ligger i Kronobergs län men nära länsgränsen till Jönköpings län, under åren 2007–2017, förutom år 2012. Under samtliga dessa år överskreds gränsvärdet.

Ozonindex

Marknära ozon är skadligt både för hälsan och för växter, vilket orsakar ett stort skördebortfall. Kostnaden för bortfallet har beräknats till mer än en miljard kronor varje år i Sverige. Mätningar inom ozonmät nätet visar att under år 2023 överskreds gränsvärdet för miljömålet i låglänta områden i Jönköpings län¹³.

Miljökvalitetsmålet Frisk luft kopplar främst till de globala målen 3 och 11.

¹³ IVL, Marknära ozon i bakgrundsmiljön i Södra Sverige, rapporten finns på divas (digitala vetenskapliga arkivet) webbplats: [Marknära ozon i bakgrundsmiljön i södra Sverige](#)

Bara naturlig försurning Jönköpings län

Sammanfattning för Bara naturlig försurning – Jönköpings län

Försurning är ett av länets största miljöproblem. Det gäller särskilt i de västra delarna av länet. Orsaken är ett stort nedfall av försurande ämnen under lång tid. Nedfallet har minskat men det tar lång tid för naturen att återhämta sig. Det kommer att krävas kalkning av sjöar och vattendrag under lång tid framöver för att förhindra negativa effekter på biologin. För att motverka skogsbrukets försurande effekt, som blivit allt större, måste mer aska återföras till skogsmarken.

Utveckling i miljön och målbedömning för Bara naturlig försurning – Jönköpings län

- Trenden för utvecklingen i miljön är NEUTRAL
- Nås miljökvalitetsmålet till 2030? NEJ

Åtgärdsarbete för Bara naturlig försurning – Jönköpings län

Åtgärder på regional nivå – myndigheter

- Skogsstyrelsen i Jönköpings distrikt informerar om askåterföring i sin rådgivning¹⁴.
- Skogsstyrelsen rekommenderar att i sydligaste och sydvästra Sverige bör alltid aska återföras när grot tas ut vid föryngringsavverkning, även om uttaget motsvarar mindre än ett halvt ton aska per hektar¹⁵.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län och Klimatrådets åtgärdsprogram för Minskad klimatpåverkan gäller 2021 till 2025¹⁶. Förbränningen av fossila bränslen är en stor källa till surt nedfall som orsakar försurning. Det finns därför starka kopplingar till klimatarbetet.

¹⁴ [Vattnets miljömål - Åtgärdsprogram 2023-2027 på länsstyrelsens webbplats](#)

¹⁵ [Regler och rekommendationer för skogsbränsleuttag och kompensationsåtgärder på Skogsstyrelsens webbplats](#)

¹⁶ [Minskad klimatpåverkan - Åtgärdsprogram 2021-2025 för Jönköpings län på länsstyrelsens webbplats](#)

- Länsstyrelsen i Jönköpings län följer den regionala åtgärdsplanen för kalkningsverksamhet som gäller för 2019–2023¹⁷. Utbetalning av statsbidrag till kommunerna skedde med cirka 13,8 miljoner kronor för kalkåtgärder i sjöar och vattendrag. 2024 var dock första året som den regionala åtgärdsplanen inte kunde följas då det saknades medel.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län utvärderar löpande kalkningens effekter i våra vatten, för att optimera verksamheten.

Åtgärder på kommunal nivå och inom regioner

- Kommunerna i Jönköpings län genomför kalkning i sjöar och våtmarker. Cirka 300 sjöar och 500 våtmarker ingår i åtgärden som omfattar cirka 7 000 ton kalk per år. Detta blev en kraftig minskning jämfört med tidigare år då anslaget minskat till kalkning. Länets behov av kalkningsinsatser är fortsatt stora och idag åtgärdas avrinningsområden motsvarande 30 procent av länets yta. Tack vare kalkningen kan försurningskänsliga arter överleva i dessa sjöar och vattendrag.

Åtgärder inom näringslivet

- Jönköpings läns Luftvårdsförbund, där både myndigheter och näringsliv är medlemmar, genomför nedfallsmätningar av svavel och kväve.
- Aska från kommunala kraftvärmeverk, främst Torsvik utanför Jönköping, återförs till skogen. Skogsbruket är den största lokala orsaken till försurning. Grenar och toppar (grot) som förr lämnades i skogen, används nu ofta som biobränsle. Uttaget av grot leder till att buffrande näringsämnen inte återförs till skogsmarken. Den negativa påverkan kan motverkas genom att återföra aska. 2023 återfördes cirka 9 100 ton aska på 2 800 hektar i länet¹⁸. Det var den högsta återföringen som det finns uppgifter om, se Figur 3. Uttag av grot kan komma att öka framöver då efterfrågan och därmed priset har ökat. Askåterföringen sker i för liten skala i förhållande till uttaget.

¹⁷ [Åtgärdsplan 2019-2023 - Regional åtgärdsplan för kalkningsverksamheten på länsstyrelsens webbplats](#)

¹⁸ [Åtgärder i skogsbruket - 15 Askåterföring efter län på Skogsstyrelsens webbplats](#)

Tillstånd och målbedömning för Bara naturlig försurning – Jönköpings län

Länsstyrelsen i Jönköpings län bedömer att miljökvalitetsmålet inte är uppnått och inte heller kommer kunna nås till 2030 med befintliga och beslutade styrmedel. Återhämtningen från försurning i skogsmark går mycket långsamt och motverkas av skogsbrukets påverkan. Utvecklingen i miljön bedöms därför som neutral trots att utsläpp av försurande ämnen till luft minskat kraftigt.

Försurning är ett av Jönköpings läns största miljöproblem. Orsakerna är att länet har tagit emot mycket nedfall av försurande ämnen som förts hit med vindarna från Europa, samt att delar av länet har en kalkfattig berggrund. Länets västra och sydvästra delar är värst utsatta. Delar av länet är mycket kraftigt försurningspåverkat.

Inom arbetet med EU:s vattendirektiv bedöms en tredjedel av alla ytvattenförekomster i länet inte uppnå god status avseende försurning utan kalkning. De flesta av dessa förekomster kalkas framgångsrikt och uppnår därigenom god status. Dock är kalkning inte tillräcklig för att nå god status i sex procent av alla ytvattenförekomster.

De senaste åren har det nationella anslaget till kalkningen minskat. Priserna har ökat kraftigt de senaste åren utan att medelstillelningen har ökat. Under 2024 kunde länets Åtgärdsplan¹⁹ inte följas då det saknades anslag. Framgångsrika kalkningar fick avslutas. Detta kommer leda till att flera sjöar och vattendrag återförsuras. Statusen för försurning för vattenförekomster kommer nu försämrats för många vatten. Fortsätter anslaget sjunka kommer det innebära att ytterligare kalkningar måste avslutas.

Internationella avtal och överenskommelser är nödvändiga för att målet ska kunna nås i Jönköpings län. Särskilt två internationella avtal har varit viktiga för minskade utsläpp och därigenom nedfallet; EU:s takdirektiv²⁰ och Göteborgsprotokollet²¹. Det är viktigt att detta arbete fortsätter och att reglerna och taken skärps ytterligare.

¹⁹ [Åtgärdsplan 2019-2023 - Regional åtgärdsplan för kalkningsverksamheten på länsstyrelsens webbplats](#)

²⁰ [EU:s direktiv för utsläpp av luftföroreningar på Naturvårdsverkets webbplats](#)

²¹ [Sveriges åtagande enligt Göteborgsprotokollet på Naturvårdsverkets webbplats](#)

Påverkan genom atmosfäriskt nedfall

Det sura nedfallet av svavel- och kväveföreningar är den största orsaken till försurningen i Jönköpings län. Det historiska nedfallet av försurande ämnen har varit som störst i sydvästra Sverige.

Sedan 1980-talet har svavelnedfallet minskat med 98 procent²². Nedfallet till skogsmarken i länet ligger nu på cirka 0,2 kilo per hektar och år, vilket är inom ramarna för vad marken beräknas tåla på sikt.

Nedfallet av kväve visar inte en lika positiv utveckling som svavel. Fortfarande överskrider nedfallet av kväve den kritiska belastningen²³.

Utsläpp av svaveldioxid och kväveoxider till luft från internationell sjöfart är fortfarande en stor källa till försurande luftföroreningar i Sverige²⁴. Utsläppen av svaveldioxid från sjöfarten i Östersjön har dock minskat kraftigt sedan kravet på högst 0,1 procent svavel i fartygsbränslet trädde i kraft den 1 januari 2015. Utsläppen av visar ingen nedåtgående trend.

För att målet ska nås på sikt måste det sura nedfallet minska ytterligare. Det tar lång tid för naturen att återhämta sig, det går långsamt och markvattnet är fortfarande försurat. Marker med mycket utarmade förråd av baskatjoner (buffrande ämnen) kommer sannolikt inte att återhämta sig på naturlig väg och därmed inte heller sjöar och vattendrag i området.

Påverkan genom skogsbruk

Försurningspåverkan från skogsbruket har ökat då efterfrågan på förnybar energi ökat frekvensen av helträdsuttag, det vill säga uttag av grenar och toppar (grot) utöver stamuttaget. Skogsbrukets betydelse kan förväntas öka i framtiden. Påverkan från skogsbruk är avsevärt större i granskog än i tallskog, eftersom kronorna är större, och det är också i granskog som grotuttag är vanligast. Av den avverkade arealen 2019–2021 i Jönköpings län har 34 procent ett grot-uttag som inte är långsiktigt uthålligt²⁵. Det som påverkar är främst hur stort grot-uttaget är i jämförelse med askåterföringsarealerna, se Figur 4.

²² [Nedfall av svavel på Sveriges miljömåls webbplats](#)

²³ [Rapport C841 Försurning och övergödning i Jönköpings län, 2022/23, IVL](#)

²⁴ [Utsläpp av försurande ämnen från sjöfart på Sveriges miljömåls webbplats](#)

²⁵ [Skogsbrukets försurande påverkan på Sveriges miljömåls webbplats](#)

Försurade sjöar och vattendrag

Utsläppen av svavel och kväve har minskat kraftigt under de senaste 30 åren. Detta har lett till en återhämtning av försurningspåverkan i sjöarna. Försurningsutvecklingen, mätt som andel försurade sjöar (procent), i sydvästra Sverige har förbättrats sedan 1990. Då var 47 procent av sjöarna försurade jämfört med 29 procent år 2020²⁶.

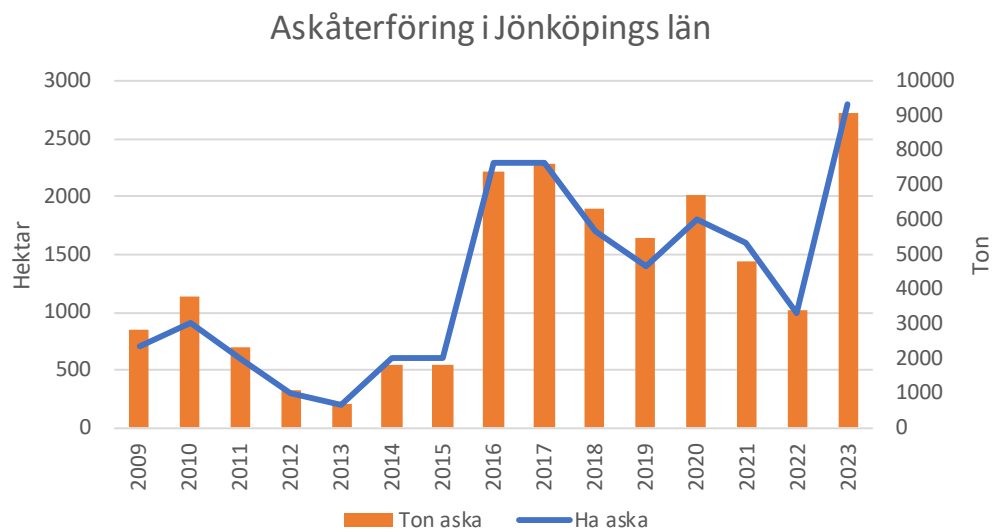
Påverkan på biologisk mångfald

I länet finns knappt 400 vattenkemilokaler med syfte att följa upp kalkning och försurning. En parameter som mäts på några av lokalerna är oorganiskt aluminium, som är den giftigaste formen av aluminium och som kan bildas när pH understiger 6,0. Ämnet kan bland annat orsaka skador på gälarna hos vissa vattenlevande djur. År 2023 utfördes 30 analyser i kalkningsverksamhetens målpunkter, inget vattenprov innehöll skadligt höga halter av oorganiskt aluminium. Det genomförs även biologiska undersökningar, bland annat elfiske, nätprovfiske och bottenfaunaundersökningar. Under år 2023 var kalkningsverksamhetens mål för biologin uppnådda i 90 procent av längden vattendrag i länet²⁷.

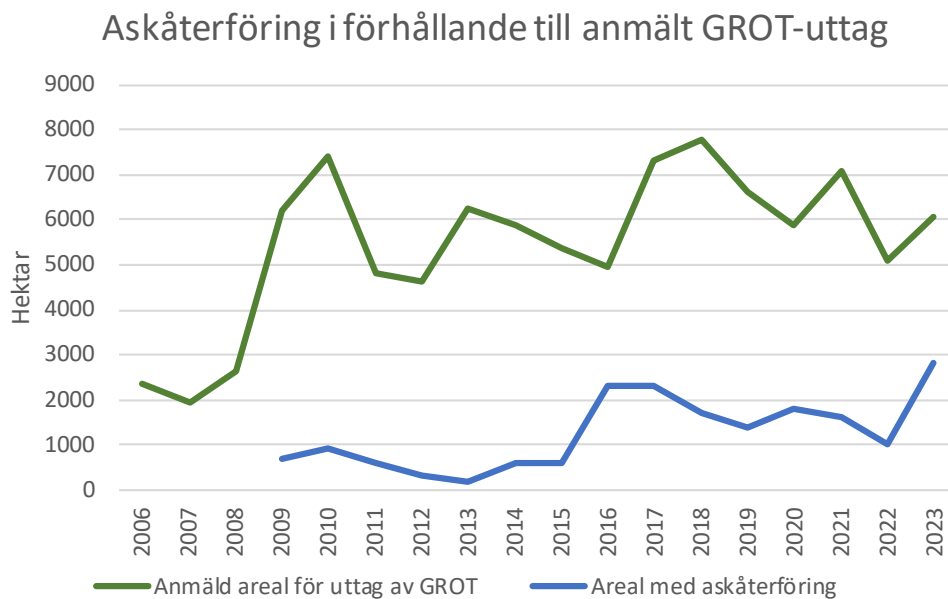
Miljökvalitetsmålet Bara naturlig försurning kopplar till Agenda 2030-målen 6 och 15.

²⁶ [Andel försurade sjöar \(>1 ha\) klassade enligt bedömningsgrunder på Sveriges miljömåls webbplats](#)

²⁷ Länsstyrelsen i Jönköpings län, Verksamhetsberättelse för kalkningsverksamheten i Jönköpings län 2023, dnr 3399–2024

Figur 3 Askåterföring i ton och på vilken areal det har spridits under perioden 2009 till 2023 i Jönköpings län. Blå linje är densamma i båda diagrammen. Källa: Skogsstyrelsen.

Figur 4 Areal med askåterföring jämfört med anmälldareal för uttag av GROT, 2009 till 2023. Blå linje är densamma i båda diagrammen. Källa Skogsstyrelsen.

Giftfri miljö Jönköpings län

Sammanfattning för Giftfri miljö – Jönköpings län

Mängden kemikalier och framför allt mängden farliga kemikalier behöver minska i samhället. Exempel på åtgärder är att ställa krav vid upphandling, fasa ut farliga kemikalier, öka kunskapen hos aktörerna och att åtgärda länets mest förorenade områden. Miljöövervakningen ger oss viktig information om kemikaliernas spridning i miljön. Utvecklingen i miljön är negativ och det krävs fortfarande stora insatser som beslutade styrmedel, riktade åtgärder och förändrade beteenden över lång tid.

Utveckling i miljön och målbedömning för Giftfri miljö – Jönköpings län

Trenden för utvecklingen i miljön är NEGATIV

Nås miljökvalitetsmålet till 2030? NEJ

Åtgärdsarbete för Giftfri miljö – Jönköpings län

Åtgärder på regional nivå – myndigheter

- Länsstyrelsen i Jönköping län har genom provning och tillsyn av de miljöfarliga verksamheter som har utsläpp till sjöar och vattendrag fortsatt verkat för minskade utsläpp, för att minska utsläppen vid såväl normal drift som förebyggande arbete. Påverkan på en vattenförekomsts status och möjligheterna att uppnå miljökvalitetsnormerna uppmärksammas särskilt inom provningen men ligger även till grund för arbetet inom tillsynen.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har samverkat med VA-verksamheterna angående eventuell brist på kemikalier för att säkerställa bland annat reningen av avloppsvatten från avloppsreningsverk och industrier. Länsstyrelsen har uppdaterat kunskapsunderlag och arbetar med att erbjuda utbildningar i kontinuitetshantering för VA-verksamheterna.

- Länsstyrelsen i Jönköpings län har vid provningar och tillsyn av verksamheter ställt krav på att dammar för dag- och släckvatten ska anläggas vid verksamheter. Detta förhindrar/minimerar att kemikalier/gifter vid olyckor/brand kommer ut i miljön.
- Länsstyrelsen i Jönköping informerar vid tillsynsbesök, där det är relevant, om klimatförändringarnas påverkan. Syftet är att minimera risker för ökad spridning av föroreningar och utsläpp vid klimatförändringar. Detta har bidragit till att verksamheter, vid behov, genomför klimatanpassningsåtgärder.
- En samverkansgrupp kring farliga kemikalier har bildats med representanter för Länsstyrelsen i Jönköping och några av länets kommuner. Samverkansgruppen ska stärka arbetet med kemiska produkter samt bidra till ökad kunskap och lyfta för gruppen relevanta frågor som är till stöd i aktörernas olika roller.
- Länsstyrelsen i Jönköping förmedlade år 2024 bidragsmedel för utredningar av totalt 10 förorenade områden. Det pågår även statligt finansierade åtgärdsförberedelser vid fem förorenade områden. Genom att genomföra utredningar får vi en bättre bild av vilka risker områden utgör för människors hälsa och miljön och arbetet behöver fortsätta.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har ställt krav på att PFAS-föreningar ska analyseras, och försöka fasas ut, i samband med provning och tillsyn av bland annat industriutsläppsverksamheter (IED-verksamheter). Detta kommer på sikt ge bättre underlag om förekomst av PFAS och möjlighet att utreda utfasning.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har ansökt om omprövning av villkor för en deponi med utsläpp av lakvatten till kommunalt avloppsreningsverk. Lakvattnet innehåller mycket höga halter av PFAS. Omprövningen förväntas ge ett minskat utsläpp av PFAS till aktuell vattenförekomst.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har påbörjat ett arbete utifrån ett regeringsuppdrag för kartläggning av PFAS-förorenade områden, RUPFO. Inom ramen för detta kommer identifiering och inventering av områden med potentiell PFAS-förorening att genomföras tidsperioden 2023–2025. Det ingår även verifierande provtagning av några områden, för bedömning om PFAS finns på platsen eller inte.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har startat upp en intern PFAS-samverkansgrupp. Aktuella PFAS-frågor diskuteras och möjlighet finns att dela med sig av erfarenheter och få hjälp av andra.

- Vätternvårdsförbundet utför kontinuerlig miljöövervakning enligt ett beslutat program för att följa Vätterns tillstånd, upptäcka miljöproblem och följa upp åtgärder.
- Vätternvårdsförbundet har tillsammans med Vänerns och Mälarens vattenvårdsförbund använt effektbaserade metoder för övervakning av miljögifter. Förbundet har även utfört analys av ultrakorta PFAS, läkemedelsrester och hormoner.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har tillsammans med länsstyrelserna i Västra Götalands, Östergötlands och Örebros län, och i samråd med Livsmedelsverket tagit fram nya kostrekommendationer för fisk i Vättern, detta för att minska intaget av PFAS från Vätternfisk.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län arbetar med och följer årligen upp åtgärdsprogrammet för Hälsans miljömål, 2023-2027. Åtgärdsprogrammet innehåller flera åtgärder för att nå miljökvalitetsmålet som arbete med förorenade områden, utfasning av kemikalier samt att främja ett mer cirkulärt samhälle.

Åtgärder på kommunal nivå och inom regioner

- Habo kommun och Jönköpings kommun arbetar med att både minska antalet kemiska produkter generellt samt produkter som innehåller farliga ämnen/utfasningsämnen. Jönköpings kommun har på detta sätt minskat antalet kemiska produkter i förskolan från 800 till 14.
- Kommunerna i Jönköpings län prioriterar i tillsynen av miljöfarlig verksamhet utfasning av farliga kemikalier.
- Habo kommun har upphandlat och köpt in gröna, miljödeklarerade arbetskläder har bland annat minskat utsläpp av koldioxid och förbrukningen av kemikalier samt sparat pengar.

Åtgärder inom näringslivet

Flertalet av Jönköpings läns miljöfarliga verksamheter jobbar med utfasning av kemikalier.

Tillstånd och målbedömning för Giftfri miljö – Jönköpings län

Målet nås inte och är inte möjligt att nå till år 2030 med befintliga och beslutade styrmedel, åtgärder eller nuvarande beteenden.

Förutsättningarna att nå målet har ökat genom att EU:s kemikaliestrategi och andra strategier inom den europeiska gröna given till stor del kommer att vara genomförda till år 2030. Det pågår även ett aktivt arbete med substitution hos länets miljöfarliga verksamheter, det är även en prioriterad fråga hos länets tillsynsmyndigheter.

Utvecklingen för att nå målet bedöms ändå negativ på grund av den stora mängd kemikalier som redan är i omlopp samtidigt som konsekvenserna för både människa och miljö är osäkra. Eftersom det saknas tillräcklig kunskap eller möjlighet att vidta åtgärder där det egentligen skulle behövas, är det svårt att bedöma utvecklingen av tillståndet i miljön.

En fortsatt övergång till mer hållbara och cirkulära ekonomier bedöms öka möjligheterna att uppnå en giftfri miljö.

Den sammanlagda exponeringen för kemiska ämnen

Ämnen som är spridda i miljön eller finns lagrade i varor, byggnader och i förorenade områden kan påverka människor och miljö under lång tid.

Det finns också fortsatta utmaningar med att minska spridningen av läkemedel. Här har miljöövervakningen en viktig uppgift för att få kunskap om ämnens spridning i miljön.

Barn samt kvinnor i fertil ålder är särskilt känsliga för miljögifter. För att minska den sammanlagda exponeringen för kemiska ämnen behövs effektiva styrmedel och åtgärder från internationell till lokal nivå. Till exempel har beslut tagits som minskar barns exponering för farliga ämnen.

Offentlig upphandling utgör en viktig del i att driva utvecklingen i hållbar riktning. Den offentliga sektorn behöver därför fortsätta prioritera det förebyggande arbete, men även genomföra övergripande insatser och handlingsplaner för att få en spridning och förankring i verksamheten.

Utvecklingen av styrmedel och åtgärder som gynnar den förebyggande kemikaliekontrollen har bland annat medfört att halterna av flera

välkända, särskilt farliga och sedan länge förbjudna eller begränsade miljögifter minskar. Dessa ämnen kan förväntas fortsätta minska framöver tack vare flera direktiv och internationella konventioner som EU:s kemikaliestrategi, övriga strategier inom den gröna given samt lagstiftning som REACH. Även kommande EU-förordningar som förordningen EKO-design för hållbara produkter, med syftet att minska produkters miljöpåverkan under hela deras livscykel kan medföra ett mer cirkulärt och giftfritt samhälle.

Kunskap om ämnens miljö och hälsoegenskaper

Det saknas dock fortfarande kunskap om många ämnens egenskaper och data om halter i människa och miljö för många av de kemiska ämnen som släpps ut på marknaden. I takt med att vår konsumtion ökat har också efterfrågan och omsättning på både kemikalier och varor ökat, särskilt inom textil-, elektronik- och byggsektorn. Många konsumenter är inte medvetna om den miljöpåverkan som konsumtionen eller användningen innebär.

Det råder osäkerhet kring hur klimatförändringarna påverkar förorenade områden och pågående miljöfarlig verksamhet, till exempel genom risk för ökad spridning av föroreningar och utsläpp. Ett varmare klimat kan också leda till många förändringar i miljön. Exempelvis kan det innebära ökat behov av bekämpningsmedel. Om nederbörden ökar kan också farliga ämnen läcka ut från jordbruksmark, avloppsreningsverk och förorenade områden. Nya och gamla sjukdomar kan öka hos både djur och människor vilket leder till en förändrad läkemedelsanvändning. Detta är något som behöver fortsätta att lyftas i samhällsplaneringen, i prövning av miljöfarlig verksamhet, både när det gäller lokalisering och åtgärder på platsen, samt i tillsyn för att förebygga påverkan.

Förorenade områden

Tillsyn av miljöfarlig verksamhet och förorenade områden är ett viktigt redskap för att nå miljömålet. Tilldelning av medel från nationellt håll har varierat vilket ger osäkerheter i resurser på regional nivå. De resurser vi har idag ses inte som tillräckliga för att nå målet. Arbetet går långsamt då nya förorenade områden identifieras, dessutom är det brist på resurser.

GIFTFRI MILJÖ

Inom förorenade områden är en av utmaningarna att få till åtgärder inom fler områden. För att detta ska ske behövs tilldelning av mer resurser, en tydlighet från nationella myndigheter, men även tillsynsvägläddande insatser. Nya etappmål skulle kunna ge en tydlighet som idag saknas.

Miljökvalitetsmålet kopplar till Agenda 2030-mål 12 Hållbar konsumtion och produktion, vilket även är det mål Sverige har störst utmaning att nå samt målen 3 Hälsa och välbefinnande, 6 Rent vatten och sanitet, 11 Hållbara städer och samhällen och 13 Bekämpa klimatförändringar.

Skyddande ozonskikt Jönköpings län

Sammanfattning för Skyddande ozonskikt – Jönköpings län

Utsläppen av ozonnedbrytande ämnen som bryter ner ozonskiktet fortsätter att minska. Dock så påverkar utsläppen av klimatgaser ozonskiktets förmåga att återhämta sig allt mer.

Utveckling i miljön och målbedömning för Skyddande ozonskikt – Jönköpings län

Målbedömningen och trender bedöms inte på regional nivå. På nationella nivå bedöms att det inte går att se någon tydlig riktning för utvecklingen i miljön.

Åtgärdsarbete för Skyddande ozonskikt – Jönköpings län

Åtgärder på regional nivå – myndigheter

- Länsstyrelsen i Jönköpings län deltar i arbetet med att förhindra illegal export av farligt avfall, bland annat gamla kylar och frysar. Länsstyrelsen Västra Götaland har genomfört kontroller ibland att vårt län i samverkan med Tullverket, Kustbevakningen, Polisen och Åklagarmyndigheten. Vid kontrollerna har det uppmärksammats att ozonnedbrytande freon-nummer är ovanligt även i gamla begagnade kylmöbler. I de fall som exporter har förbjudits under året har det varit av andra skäl än att innehållit freoner.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län förmedlar medel för att anlägga och återskapa våtmarker i odlings- och skogslandskapet utanför skyddade områden med medel inom LOVA samt inom Strategiska planen. Medlen fördelas av Länsstyrelsen till de projekt som bedöms som mest lämpliga.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län driver tillsammans med LRF och Jordbruksverket projektet Greppa Näringen. Idag är drygt 300 lantbrukare medlemmar i projektet. Medlemmarna får genom kostnadsfri rådgivning kunskap om vad de kan göra för att minska sin miljö- och klimatpåverkan.

Åtgärder på kommunal nivå och inom regioner

Inga åtgärder har rapporterats.

Åtgärder inom näringslivet

- Två lantbruk i Jönköpings län har fått stöd från Klimatklivet för att uppföra biogasanläggningar på sin gård och blev färdiga 2024. När gödsel används för att producera biogas i stället för att spridas direkt på åkrarna minskar utsläppen av metan och lustgas som annars avges då orötad gödsel lagras och sprids på åkrarna. Det ger kraftigt minskad klimatpåverkan och samtidigt produceras biogas som kan ersätta fossila bränslen eller skapa värme och el. Att producera biogas av gödsel ger en alltså en dubbel klimatvinst.

Övriga åtgärder

Inga åtgärder har rapporterats.

Tillstånd och målbedömning för Skyddande ozonskikt – Jönköpings län

Osäkerheterna i bedömningen är målet är stora främst på grund av ozonskiktets naturliga variationer samt klimatets fortsatta påverkan.

Det internationella arbetet inom ramen för Montrealprotokollet, vars syfte är att minska produktion och konsumtion av ozonnedbrytande ämnen och därigenom minska deras förekomst i atmosfären, är avgörande för att nå miljökvalitetsmålet. Detta har medfört att såväl halter som utsläpp av ozonnedbrytande ämnen i stratosfären har minskat. En globalt säkerställd påbörjad återväxt av ozonskiktet förväntas under perioden 2020–2040²⁸. Utsläpp av ämnen som inte omfattas av protokollet har fått en ökad betydelse för ozonskiktets återhämtning. Framför allt har utsläppen av lustgas fått en alltmer framträdande roll då det påverkar det har en ozonnedbrytande effekt, både på global och nationell nivå.

Det har kommit en ny EU-förordning (2024/590) som reglerar ämnen som bryter ner ozonskiktet. Förordningen innehåller regler om produktion, import, export, utsläppande på marknaden, användning,

²⁸ [Fördjupad utvärdering Skyddande ozonskikt på Naturvårdsverkets webbplats](#)

återvinning, återanvändning, regenerering och destruktion av ämnen som bryter ner ozonskiktet och kommer betyda mycket för arbetet framöver. I Nationellt är det utsläppen från befintliga och uttjänta produkter som står för merparten av våra kvarvarande utsläpp, och uppstår genom bristfälligt omhändertagande av isoleringsmaterial vid rivningar²⁹. I Avfallsförordningen finns krav på källsortering av bygg- och rivningsavfall.

Utsläppen har dock minskat kraftigt sedan 1990. Även utsläppen domineras av oreglerade ämnen av lustgas. I första hand kommer dessa från jordbruket men även energisektorn, industriprocesser och produktanvändning samt hantering av avloppsvatten bidrar.³⁰

Ett viktigt styrmedel för att påverka utsläppen av lustgas från jordbrukssektorn och markanvändningen är EU:s gemensamma jordbrukspolitik CAP. Insatser som Greppa Näringen erbjuder rådgivning om kväveläckage till lantbrukare.

Inom Klimatklivet är jordbruket en prioriterad sektor, där bidrag kan sökas för att göra utsläppsminskade insatser.

Miljökvalitetsmålen kopplar an till Agenda 2030-målen 3. Hälsa och välbefinnande, 11. Hållbara städer och samhällen samt 13. Bekämpa klimatförändringar.

²⁹ [Årlig uppföljning av Sveriges nationella miljömål 2024 på Naturvårdsverkets webbplats](#)

³⁰ [Fördjupad utvärdering Skyddande ozonskikt på Naturvårdsverkets webbplats](#)

Säker strålmiljö Jönköpings län

Sammanfattning för Säker strålmiljö – Jönköpings län

I Jönköpings län ökar antalet hudcancerfall bland både kvinnor och män. För att bryta trenden behöver människor ändra sina beteenden och attityder kring solning. Det behöver finnas skuggiga platser tillgängliga i samhället, främst på platser där äldre och barn som är extra känsliga vistas.

Utveckling i miljön och målbedömning för Säker strålmiljö – Jönköpings län

Målbedömningen och trender bedöms inte på regional nivå. På nationella nivå bedöms att utvecklingen i miljön är negativ.

Åtgärdsarbete för Säker strålmiljö – Jönköpings län

Åtgärder på regional nivå – myndigheter

- Länsstyrelsen i Jönköpings län samordnar mätningar av bakgrundsstrålning för att ha kunskap och följa utvecklingen av bakgrundsstrålningen. Mätningar sker var sjunde månad på ett flertal platser i länet.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har genomfört grundutbildning i strålningsmätning inom kärnenergiberedskap. Utbildningen syftar till att ge deltagarna ökad förståelse för mätning av joniserande strålning, strålskydd samt kunskap om tillgängliga resurser och strategier för strålningsmätning. Efter utbildning ska deltagarna kunna utbilda andra i sin organisation (train-the-trainer).

Åtgärder på kommunal nivå och inom regioner

Inga åtgärder har rapporterats.

Åtgärder inom näringslivet

Inga åtgärder har rapporterats.

Tillstånd och målbedömning för Säker strålmiljö – Jönköpings län

Miljökvalitetsmålet består av fyra preciseringar. Preciseringarna om Strålskyddsprinciper, Radioaktiva ämnen samt Elektromagnetiska fält bedöms uppnås medan preciseringen om ultraviolett (UV) strålning inte bedöms vara möjlig att nå till uppföljningsåret 2030³¹. Detta på grund av att antalet fall av hudcancer har ökat under lång tid och ser ut att fortsätta att öka. Minskad exponering för UV-strålning, från solen och solarier, är avgörande för att minska antalet hudcancerfall.

Ultraviolett strålning

Nationella data för UV-strålningen över Sverige visar en svagt ökande trend³², samt att UV-strålningen är högre i södra delarna av Sverige.

Jönköpings län har den största antalet nya fall malignt melanom i hela Sverige. Mellan år 2021 och 2022 var det en 20 procentig ökning i antal fall bland kvinnor. Även bland män fortsätter fallen att öka men inte är lika stor omfattning, ändå är antalet nya fall är bland de högsta i Sverige. Antalet nya cancerfall bland kvinnor och män är de högsta sedan mätningarna började 1990.

Det är betydligt fler män än kvinnor i länet som får hudcancer- ej malignt melanom. Mellan åren 2021 och 2022 var det en 25 procentig ökning av antalet fall bland män. Även för kvinnor ökar fallen men inte i lika stor omfattning. Antalet nya fall ligger över riksgenomsnittet för både kvinnor och män.³³

Det nationella tillgängliga statistiska underlaget för samtliga typer av hudcancer indikerar att trenden med ökat antal hudcancerfall kommer att fortsätta. För att kunna vända den negativa utvecklingen krävs ökade insatser för prevention, samt fortsatta årliga analyser av incidenstrender. UV-strålningen som människor exponeras för och ökningen av antalet maligna hudcancerfall beror i första hand på beteende. Beteenden kan vara svåra att förändra då det innefattar en omändring av värderingar, attityder kring livsstil, utseende och solning. Enligt enkätundersökningar förbättras attityderna till utseende och att skydda sig i solen vilket kan

³¹ [Fördjupad utvärdering Säker strålmiljö på Strålsäkerhetsmyndighetens webbplats](#)

³² [Fördjupad utvärdering Skyddande ozonskikt på Naturvårdsverkets webbplats](#)

³³ [Indikator Antal hudcancerfall på Sveriges miljömåls webbplats](#)

bidra till att exponeringen minskar³⁴, vilket är positivt. Detta förväntas minska antalet hudcancerfall på sikt men eftersom det kan ta decennier för hudcancer att utvecklas dröjer det innan vi ser effekterna. Arbetet med hudcancerprevention kommer att bidra till ett lägre antal nya hudcancerfall årligen.

Det behövs även skapas skuggiga miljöer på platser där vi vistas, både barn och äldre är extra känsliga för UV-strålningen. Personer över 65 år löper en ökad risk att drabbas av malignt melanom och de har också en sämre prognos³⁵. Här blir samhällsplaneringen ett viktigt verktyg att skapa skuggiga miljöer i offentliga rum samt på förskolor och skolor som ger många mervärden förutom skugga i våra tätorter.

Strålskyddsprinciper

Allmänhetens exponering för joniserande strålning i miljön bedöms i dagsläget generellt inte vara något miljö- eller hälsoproblem.

Radioaktiva ämnen

Radon i luft är den enskilt största orsaken till att allmänheten exponeras för joniserande strålning. Ny forskning indikerar att uppemot 300 000 bostadshus i Sverige kan ha radonhalter i luft som överstiger den svenska referensnivån för radonhalten i luft på 200 Bq/m³ (becquerel per kubikmeter luft)³⁶. Med styrmedel som radonbidrag kan radonhalten i bostadshus minskas, men nu finns inga medel avsatta för bidrag vilket kan medföra att färre åtgärder genomförs. Även tekniska åtgärder kan genomföras i samband med nybyggnation och exploatering och på sätt förebygga och minska hälsoproblem som är kopplade till radon i bostäder. Förhöjda radonvärden är en hälsorisk och kan leda till lungcancer. Strålskyddsmyndigheten bedömer att av antalet hudcancerfall årligen är ungefär cirka 14 procent eller 500 radonrelaterade cancerfall³⁷.

³⁴ [Miljöhälsorapport 2021 på Folkhälsomyndighetens webbplats](#)

³⁵ [Fördjupad utvärdering Säker strålmiljö på Strålsäkerhetsmyndighetens webbplats](#)

³⁶ [Fördjupad utvärdering Säker strålmiljö på Strålsäkerhetsmyndighetens webbplats](#)

³⁷ [Fördjupad utvärdering Säker strålmiljö på Strålsäkerhetsmyndighetens webbplats](#)

Elektromagnetiska fält

Resultaten från ny forskning rörande eventuella samband mellan hjärntumörer och användning av mobiltelefon ligger i linje med tidigare forskningsresultat och tyder huvudsakligen på en avsaknad av risk. Strålsäkerhetsmyndigheten finner inget stöd för en ökad risk för hjärntumörer i cancerstatistiken som kan kopplas till den ökande användningen av mobiltelefoner. Vissa osäkerheter kvarstår dock kring långsiktiga hälsorisker. Osäkerheten gäller i första hand långsiktiga hälsorisker för barn, eftersom det hittills finns få studier som studerat barns användande av mobiltelefoner³⁸.

Måluppfyllelsen är i viss mån beroende av miljökvalitetsmålen Skyddande ozonskikt och God bebyggd miljö.

Miljömålet har koppling till Agenda målen 3. Hälsa och välbefinnande och 11. Hållbara städer och samhällen.

³⁸ [Fördjupad utvärdering Säker strålmiljö på Strålsäkerhetsmyndighetens webbplats](#)

Ingen övergödning Jönköpings län

Sammanfattning för Ingen övergödning – Jönköpings län

Det finns områden i Jönköpings län som har problem med övergödning. De stora orsakerna till övergödning i länet är jordbruk, avloppsreningsverk, dagvatten, interngödning i övergödda sjöar, enskilda avlopp och skogsbruk. Det pågår många åtgärder i länet som till exempel rådgivning, tillsyn, anläggande av miljöer som fångar upp näringsämnen samt förbättringar av avloppsvattenrening. Målet nås inte men utvecklingen är positiv tack vare betydelsefulla insatser under de senaste åren.

Utveckling i miljön och målbedömning för Ingen övergödning – Jönköpings län

- Trenden för utvecklingen i miljön är POSITIV
- Nås miljökvalitetsmålet till 2030? NEJ

Åtgärdsarbete för Ingen övergödning – Jönköpings län

Åtgärder på regional nivå – myndigheter

- Länsstyrelsen i Jönköpings län har fram till oktober 2024 beviljat LOVA-bidrag³⁹ (lokala vattenvårdsprojekt) till 11 nya projekt som ska minska övergödningen. Bidrag har tilldelats projekt för att bland annat anlägga våtmarker, strukturkalka jordbruksmark, genomföra reduktionsfiske av internbelastade sjöar, ta fram informationsmaterial samt anställa åtgärdssamordnare för att öka åtgärdstakten. Åtgärderna genomförs av länets kommuner, ideella sammanslutningar och Länsstyrelsen i Jönköpings län.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har genomfört flera informationsträffar för att sprida kunskap om övergödning i länet och samverkar med kommunerna och andra organisationer för att

³⁹ LOVA – lokala vattenvårdsprojekt. [LOVA - Lokala vattenvårdsprojekt - Anslag, bidrag och utlysningar - Havs- och vattenmyndigheten \(havochvatten.se\)](#)

INGEN ÖVERGÖDNING

fler åtgärder mot övergödning ska vidtas för att nå miljömålet.

Länsstyrelsen har prioriterat områden med kända övergödningsproblem

- Inom projektet Greppa Näringen⁴⁰, som drivs tillsammans med LRF och Jordbruksverket och som funnit i länet sedan 2010, görs insatser både genom enskild rådgivning och gruppaktiviteter. Idag är drygt 300 lantbrukare medlemmar i projektet. Medlemmarna får genom kostnadsfri rådgivning kunskap om vad de kan göra för klimat och miljö på gårdsnivå. Greppa Näringens rådgivning leder till ett resultat på förbättrade växtnäringsbalanser och mer balanserade foderstater hos den enskilde lantbrukaren. Greppa Näringen deltog med information på Länsstyrelsens vattenträff i maj 2024, där cirka 50 lantbrukare deltog. Hösten 2024 startar även en vattendragsgrupp. Flera träffar med Greppa Näringens inriktning att minska miljö- och klimatpåverkan anordnas löpande med aktuella ämnen.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har genom provning och tillsyn av de miljöfarliga verksamheter som har utsläpp av näringsämnen fortsatt verka för minskade utsläpp. Påverkan på en vattenförekomst, status och möjligheterna att uppnå miljökvalitetsnormerna uppmärksammas särskilt inom provningen men ligger även till grund för hur vi arbetar inom tillsynen.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har följt upp tidigare ärenden av tillsyn enligt lagen om allmänna vattentjänster (LAVA). Syftet är att följa upp att åtgärder har vidtagits.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län arbetar med tillsynsvägledning till kommunerna gällande enskilda avlopp.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län arbetar under åren 2024-2025 med ett projekt med fokus på flödesmätning och provtagning. Syftet är att förbättra och kvalitetssäkra provtagning och mätning, vilket i sin tur ger bättre bedömning av utsläpp från avloppsreningsverken.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har arbetat med uppsökande verksamhet för att fler våtmarker och fosfordammar ska anläggas på platser där de kan bidra så mycket som möjligt till minskad övergödning. Förhoppningen är att detta arbete ska leda till att fler våtmarker anläggs de kommande åren.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har under 2024 fortsatt arbetet med att ta fram en våtmarksstrategi vilket påbörjades 2023. Strategin ska

⁴⁰ Greppa näringen. [Greppa - Greppa](#)

INGEN ÖVERGÖDNING

leda till att fler och bättre anpassade våtmarker anläggs i jordbruksintensiva områden vilket bidrar till att uppnå miljömålet.

- Länsstyrelsen i Jönköpings län har genomfört vattenkemiska undersökningar i sjöar för att få en tydligare bild av övergödningssituationen i länet.

Åtgärder på kommunal nivå och inom regioner

- Jönköpings kommun har med stöd av LOVA-bidrag bidragit till Ingen övergödning genom ett strukturstyrningsprojekt i ett av länets mest övergödningsdrabbade områden. Strukturstyrning förbättrar jordbruksmarkens struktur vilket leder till att läckaget av näringsämnen minskar.
- Tranås kommun har med stöd av LOVA-bidrag påbörjat ett fullskaligt reduktionsfiske av den övergödda och internbelastade Säbysjön med målet att minska internbelastningen i sjön och förbättra sjöns status.
- Flera kommuner i Jönköpings län har inventerat och påbörjat kvalitetssäkringar av dagvattenanläggningar för att minska transporten av näringsämnen vid dagvatten till sjöar och vattendrag.
- Ett par kommuner i Jönköpings län har systematiskt börjat åtgärda felkopplingar av dag- och spillvatten.
- Flera kommuner i Jönköpings län har under det senaste året byggt ut allmänt VA till nya områden på landsbygden.
- Jönköpings kommun har under 2024 utvecklat avloppsreningsverken i kommunen för att minska utsläppen av näringsämnen.

Åtgärder inom näringslivet

- Emåförbundet har med stöd av LOVA-bidrag påbörjat arbetet med att ta fram informationsmaterial som ska lyfta olika typer av problem kopplade till dagvatten. Syftet är att bygga upp förståelsen och engagemanget för hantering av dagvatten vilket i förlängningen kommer påverka sjöar och vattendrag.

Övriga åtgärder

- Växjö stift har med stöd av LOVA-bidrag påbörjat ett våtmarksprojekt i ett övergödningspåverkat område med syftet att fånga upp näringsämnen innan de når sjön nedströms.

Tillstånd och målbedömning för Ingen övergödning – Jönköpings län

Bedömningen är att målet inte är möjligt att nå till 2030 med befintliga och beslutade styrmedel. Utvecklingen är positiv, tack vare flera betydelsefulla insatser som skett de senaste åren.

I stora delar av Jönköpings län är övergödning inget stort problem, men det finns områden med betydande problem. Det beror ofta på att flödena är relativt små i förhållande till utsläppen, detta beror på länets geografiska läge högt upp i vattensystemen. De största orsakerna till övergödning i länet är jordbruk, avloppsreningsverk, dagvatten, internbelastning i sjöar, enskilda avlopp och skogsbruk. Det är inom dessa områden som åtgärder behövs.

För att effektivt kunna bedriva åtgärdsarbete krävs långsiktig och säkrad finansiering, vilket i nuläget till stor del saknas. I många fall utgörs åtgärdsarbetet av långa processer som sträcker sig över flera år. Utan en säkrad långsiktig finansiering finns risk att potentiellt åtgärdsarbete inte initieras, eftersom det är osäkert om det kommer att finnas medel till att färdigställa arbetet.

Ett förändrat klimat kan påverka övergödningssituationen. Enligt den klimatanalys SMHI har gjort för Jönköpings län kommer flödena att minska under vår- och sommarmånaderna och lågvattenperioden kommer att bli längre⁴¹. Det skulle kunna leda till att koncentrationen av de övergödande ämnena i vattnet blir högre, vilket kan påverka djur- och växtlivet negativt. Samtidigt kommer den totala nederbörds mängden per år och antalet dygn med kraftig nederbörd per år att öka. Det skulle leda till en ökad transport av näringsämnen från bland annat jordbruksmark till sjöar och vattendrag.

Påverkan på havet

Även om Jönköpings län saknar kust påverkar utsläppen här situationen i havet. Vid länsgränsen görs transportberäkningar av kväve och fosfor från länets vattendrag⁴². Mätserierna visar att kvävetransporten minskat med 1 procent och fosfortransporten med 13 procent i medelvärde för

⁴¹ SMHI fördjupad klimatscenariotjänst [Fördjupad klimatscenariotjänst | SMHI](#)

⁴² Data från samordnad recipientkontroll för Emån, Lagan, Motala Ström, Mörrumsån, Nissan, Södra Vättern och Tidan.

åren 2021–2023 jämfört med åren 1991–1995. Transporterna är i hög grad styrda av flödesmängderna. Vid kraftiga regn ökar erosionen och transporten av näringsämnen, främst fosfor, från marken till vattendragen. Vi noterar att transporterna har ökat i jämförelse med treårsperioden 2020–2022 då flödena var lägre.

Påverkan på landmiljön

Sedan år 1996 görs mätningar av kvävenedfall i länet inom miljöövervakningen -Krondroppsnätet⁴³. Sedan starten har kvävenedfallet i södra Sverige minskat. Trots det har nedfallet till skog i länet de senaste åren överskridit den kritiska belastningsgränsen för kväve med avseende på övergödning. Den största delen av kvävenedfallet har sitt ursprung i andra länder och Jönköpings län är ett av de mest utsatta länen i Sverige. Överskridanden kan leda till påverkan på markvegetationen i skogen, samt risk för läckage av nitrat till mark- och grundvatten.

Tillstånd i sjöar, vattendrag, kustvatten och grundvatten

Enligt de senaste statusklassningarna av ytvattenförekomster som länet ansvarar för har 28 (18 procent) sjöar och 39 (12 procent) vattendragssträckor problem med höga näringshalter⁴⁴.

Störst problem med övergödning finns i områden kring Jönköping, östra Vätterbranterna, Huskvarnaåns avrinningsområde upp till Nässjöån, Solgenån nedströms Eksjö samt kring sjön Bolmen.

Ingen grundvattenförekomst i länet har sänkt status på grund av känd nitratförorening.

Miljökvalitetsmålet och genomförda åtgärder berör främst mål 6 Rent vatten och sanitet, mål 14 Hav och marina resurser och mål 15 Ekosystem och biologisk mångfald i Agenda 2030.

⁴³ IVL krondroppsnätet [Krondroppsnätet \(ivl.se\)](https://ivl.se/krondroppsnatet)

⁴⁴ Vatteninformationssystem Sverige (VISS). [Välkommen till VISS \(lansstyrelsen.se\)](https://viss.se)

Levande sjöar och vattendrag Jönköpings län

Sammanfattning för Levande sjöar och vattendrag Jönköpings län

I Jönköpings län görs stora insatser för miljömålet Levande sjöar och vattendrag. Restaurering och områdesskydd är komplexa och tidskrävande processer. Tillsyn, information och inventering höjer kunskapsnivån. Trots stora insatser nås inte målet.

Utveckling i miljön och målbedömning för Levande sjöar och vattendrag Jönköpings län

Trenden för utvecklingen i miljön är OKLAR

Nås miljökvalitetsmålet till 2030? NEJ

Åtgärdsarbete för Åtgärdsarbete för Levande sjöar och vattendrag – Jönköpings län

Åtgärder på regional nivå – myndigheter

- Länsstyrelsen i Jönköpings län arbetar med formellt områdesskydd i flera vattendrag i länet. Prioriterade vattendrag finns främst inom Nissans, Emåns och Motala ströms avrinningsområden (Vätterbäckarna).
- Länsstyrelsen i Jönköpings län och kommunerna har ett målinriktat restaureringsarbete. Åtgärder prioriteras i Nissans, Emåns och Motala ströms avrinningsområden (Vätterbäckarna).
- Länsstyrelsen i Jönköpings län verkar för minskade utsläpp genom provning och tillsyn av miljöfarlig verksamhet med utsläpp till vatten. Både vid normal drift och i syfte att minska risk för utsläpp vid olycka. Påverkan på vattenförekomsternas status och möjlighet att uppnå miljökvalitetsnormer uppmärksammas både vid provning och tillsyn.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har i sin samordnarroll startat upp och deltar i en regional uppströmsgrupp tillsammans med huvudmännen för länets avloppsreningsverk. Syftet är att driva

arbetet framåt och dela erfarenheter mellan kommuner. Syftet är att minska risken för att oönskade ämnen når recipient.

- Länsstyrelsen i Jönköpings län kartlägger gällande tillstånd enligt miljöskyddslagen och miljöbalken för miljöfarliga verksamheter inom ramen för den nationella tillsynsstrategin och gör en bedömning för vilka verksamheter där det finns behov av omprövning. Ett av kriterierna i bedömningen är statusen i aktuell vattenförekomst och om verksamheten bidrar till att en miljökvalitetsnorm inte följs. När kartläggning och bedömning, som utförs under åren 2024-2025, är klar kommer Länsstyrelsen vid behov initiera omprövning för att få tillstånd uppdaterade miljöbalkstillstånd. Detta kommer förhoppningsvis att leda till en förbättrad vattenkvalitet.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län arbetar med framtagande av metod inför översyn kring vilka vatten som har höga värden. Ansvariga nationella myndigheter har uppdaterat strategin för skydd av sjö- och vattendragsmiljöer med höga natur- och kulturvärden⁴⁵, vilket ligger till grund för det regionala arbetet. Utifrån förbättrat kunskapsunderlag är målet att skyddsarbetet ska öka takten.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har fått in ett par intresseanmälningar om skydd av vattendrag från markägare. Detta kan vara en effekt av det ändrade arbetssättet med ökad frivillighet vid skydd av skog. Regeringen har aviserat en treårig budgetsatsning under åren 2024-2026 för att stärka akvatiskt områdesskydd och Jönköpings län har fått utökade resurser vilket kan leda till att fler områden skyddas.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län arbetar utifrån projektplanen för arbetet med Nationella planen för omprövning av vattenkraft (NAP)⁴⁶ som omfattar en 20-årsperiod där vi prioriterat åtgärder. I Jönköpings län är 108 verksamheter antagna till NAP. Först ut är provningsgrupperna Vättern Södra år 2027 och Emån 2028. Länsstyrelsen ansvarar för avvägningar mellan bland annat natur- och kulturmiljö och effektiv tillgång till vattenkraftsel inför provning i domstol.

⁴⁵ Nationell strategi för skydd av sjö- och vattendragsmiljöer med höga natur- och kulturvärden
https://www.havochvatten.se/download/18.55eea46217e787346e53bac3/1643034996487/Rapport%202021_21.pdf

⁴⁶ [Nationella planen \(NAP\) - Nationell plan för omprövning av vattenkraft - Arbetet i vatten och energiproduktion - Havs- och vattenmyndigheten \(havochvatten.se\)](#)

- Länsstyrelsen i Jönköpings län har en samrådsgrupp för externa aktörer vars syfte är att förbättra dialogen i samband med restaureringsarbetet inklusive NAP.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län deltar i ett nätverk för fritidsfiske och fisketurismfrågor.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har gjort fem vattendragsvandringar inom Grip on Life IP⁴⁷. Syftet har varit att utbilda naturbrukselever.

Åtgärder på kommunal nivå och inom regioner

- Region Jönköpings län har under 2022 och 2023 anordnat träffar på temat rening av läkemedelsrester. Diskussion pågår om frågan ska ingå i uppströmsnätverk.
- Habo kommun har genomfört upphandling av biotopkartering av vattendrag.
- Jönköpings kommun har med stöd av LOVA⁴⁸ genomfört restaureringsåtgärder i Nissans källflöden och Älgån.
- Tranås kommun har fortsatt att täcka sjögull i Tingshusdammen med stöd av LOVA (2021-2024) och IAS-medel (2022-2023).
- Eksjö kommun har med LOVA-stöd gjort åtgärder vid nedre bruksdammen i Mariannelund för att nå god ekologisk status i Brusaån och öka chanserna att nå gynnsam bevarandestatus för flodpärlmussla och tjockskalig målarmussla.

Åtgärder inom näringslivet

- Sveaskog och Länsstyrelsen i Jönköpings län samarbetar kring bevarande av värdefulla vattendrag. Samtliga värdefulla vattendrag på Sveaskogs ägor, nära nio mil, ingår nu i naturvårdsavtal där Sveaskog utför aktiv skötsel för att förbättra kantzonerna. Under året har rutiner för ett långsiktigt och utökat samarbete med vattendragen lagts fast.
- I samarbete med Bordsjö skogar AB har ett naturvårdsavtal tecknats för det värdefulla vattendraget Bordsjöbäcken med syfte att värna den starkt hotade flodpärlmusslan. Bolaget har också anmält intresse att utöka skyddet uppströms i bäcken.

⁴⁷ GRIP on LIFE. <https://www.skogsstyrelsen.se/griponlife>

⁴⁸ Stöd enligt Förordning (2009:381) om statligt stöd till lokala vattenvårdsprojekt (LOVA)

Övriga åtgärder

- Nissans vattenråd genomför 2021-2023 projekt för att biotopkartera och ta fram åtgärdsförslag för den fysiska miljön i utvalda vattendrag i avrinningsområdet i både Jönköpings och Hallands län. Finansiering från vattenrådet och LOVA.

Tillstånd och målbedömning för Levande sjöar och vattendrag – Jönköpings län

Vi bedömer att målet inte nås till år 2030 med befintliga och beslutade styrmedel. Flera åtgärder genomförs och delar av målet går åt rätt håll. Fortfarande är det långt kvar och inom andra delar av målet är utvecklingen fortfarande oklar.

God ekologisk status nås inte i 75 % av länets vatten och jämfört med förra statusklassningen är det få vatten som har nått bättre status tack vare åtgärder.

En viktig förutsättning framåt är bra dialog och inom vissa områden syns framsteg. Vattenkraftsbranschen och samverkan mellan natur- och kulturområdet är exempel på det.

Finansiering av bevarande av kulturmiljöer behöver stärkas, inte minst utifrån de åtgärder som föreslås för kulturmiljön i den uppdaterade strategin för skydd av värdefulla vattenmiljöer, där syftet är att fler områden med höga natur- och kulturvärden ska ha formellt skydd. Ytterligare syfte är att fortsatt minska målkonflikter, särskilt i förhållande till andra samhällsintressen såsom vattenkraft. Den nationella miljöfonden för vattenkraften kommer sannolikt inte täcka alla kostnader på grund av höga kulturmiljövärden vid miljöförbättringar av vattenkraftverk.

Många väljer att idka friluftsliv vid sjöar och vattendrag, cirka 93 % uppger att de har vistats i sådana naturmiljöer det senaste året⁴⁹. Pandemin ledde till ökat friluftsliv och fritidsfiske, som ger ett ökat behov av information om allemansrätten och regler för fritidsfiske.

⁴⁹ Naturvårdsverket Uppföljning av målen för friluftslivspolitikerna 2019 [Uppföljning av målen för friluftslivspolitikerna 2019 \(naturvardsverket.se\)](https://naturvardsverket.se/uppfoljning-av-malen-for-friluftslivspolitikerna-2019)

God ekologisk och kemisk status

Resultatet från statusklassningen som gjordes 2019 visar att 75 % av vattenförekomsterna inte når god status och därmed har ett åtgärdsbehov. Resultatet visar på en försämring jämfört med den tidigare klassningen. En anledning är förändringar i bedömningsgrunder och vägledningar för klassningen. För kemisk status når cirka 6 % inte god status. Vattendelegationen i varje vattendistrikt har beslutat om förvaltningsplan, åtgärdsprogram och miljökvalitetsnormer för vatten 2021-2027.

Hotade arter och återställda livsmiljöer

Länsstyrelsen i Jönköpings län koordinerar kunskapsprogrammet ”15 hotade makrofyter i permanenta vatten”⁵⁰. I länet finns flera programarter. Programmet har redovisats till Havs- och vattenmyndigheten hösten 2024.

Uppföljning av sjönajas i Södra Vixen 2023 visar kraftig minskning jämfört med uppföljning 2017.

Främmande arter och genotyper

I Jönköpings län är fem EU-listade arter etablerade: jätteloka, jättebalsamin, smal vattenpest, gul skunkkalla och signalkräfta. Andra främmande invasiva vattenlevande arter som vi lägger fokus på är vattenpest, sjögull och större rovmärla.

Vattenpest förekommer allmänt och smal vattenpest finns i Vidöstern, Rörsjön, Noen, Sommen och Svartån i Tranås. Sjögull finns i Svartån i Tranås och i Sommen samt i Hokasjön och Hokaån.

Större rovmärla upptäcktes i Vättern 2022 och finns allmänt från Gränna och Visingsö till Vadstena. Arten är omöjlig att utrota i Vättern så fokus ligger på att informera och minska spridningsrisk.

⁵⁰ Havs- och vattenmyndigheten Kunskapsuppbyggande program - 15 hotade makrofyter i permanenta vatten 2017:6. <https://www.havochvatten.se/data-kartor-och-rapporter/rapporter-och-andra-publikationer/publikationer/2017-05-05-kunskapsuppbyggande-program---15-hotade-makrofyter-i-permanenta-vatten.html>

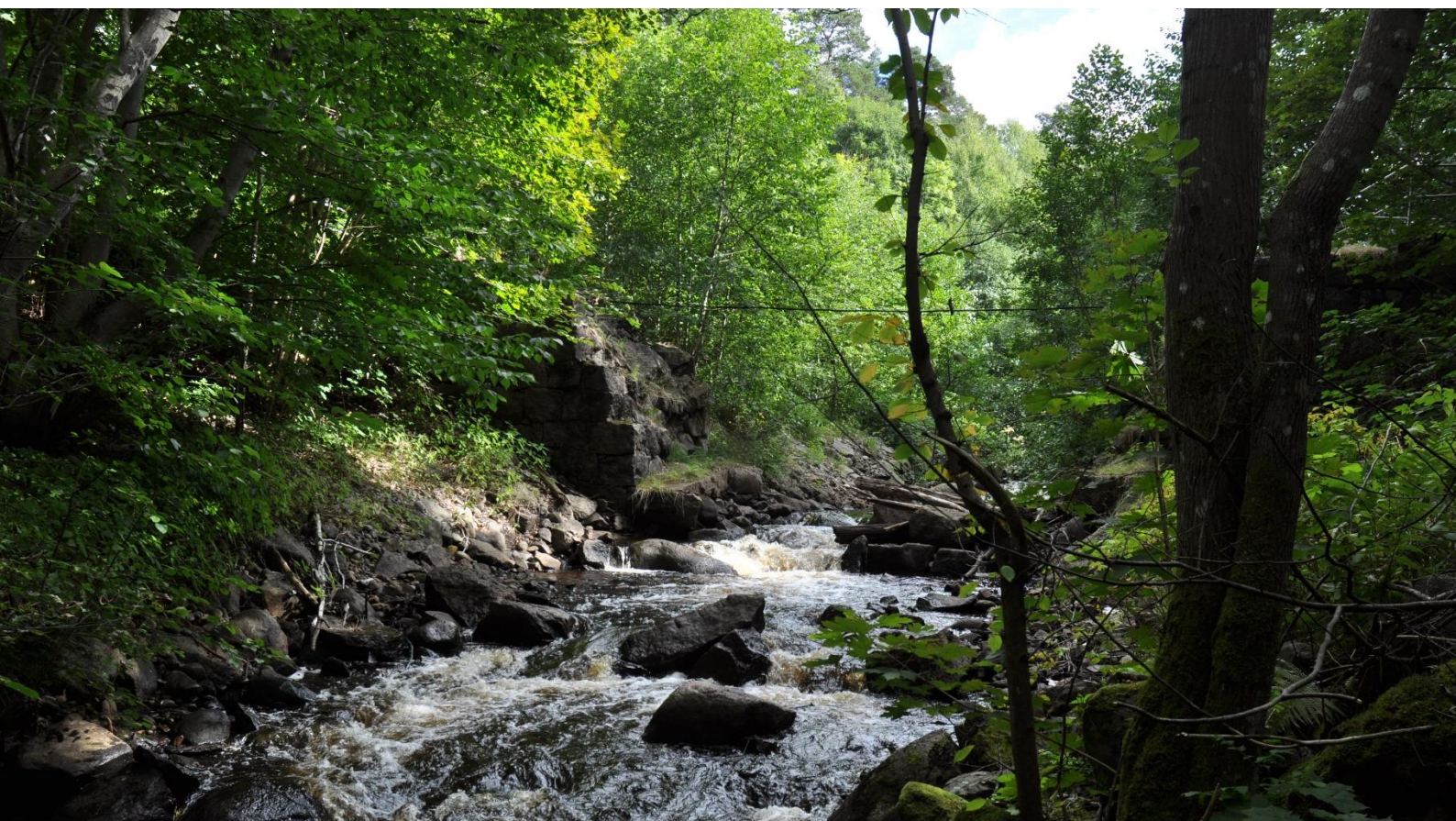
Bevarande av natur- och kulturmiljövärden

I Jönköpings län finns det knappt 30 naturreservat med huvudsyfte att skydda limniska värden. Knappt 20 mil vattendrag har goda förutsättningar för de höga naturvärdenas bevarande på lång sikt, medan behov kvarstår i cirka 22 mil. För sjöar är läget mer gynnsamt. Formellt områdesskydd pågår i några av länets vattendrag med allra högst naturvärden. Prioriterade vattendrag finns främst i Nissans, Emåns och Motala ströms avrinningsområde (Vätterns tillflöden/ Vätterbäckarna). Vi arbetar för ett effektivt, tillits- och dialogbaserat bevarande av vattendrag med höga naturvärden.

Den nationella prövningsplanen för vattenkraft berör många äldre vattenkraftverk/kraftstationer och dammar med kulturmiljövärden. Länsstyrelsen arbetar för fortsatt bevarande och utveckling av natur- och kulturmiljövärdena.

Vägledningen avseende kraftigt modifierade vattendrag förväntas kunna bidra till att minska risken för målkonflikter mellan miljökvalitetsnormerna respektive vattenanknutna kulturmiljöer.

Miljökvalitetsmålet Levande sjöar och vattendrag kopplar till mål 3. Hälsa och välbefinnande, 6. Rent vatten och sanitet och 15. Ekosystem och biologisk mångfald i Agenda 2030.

Grundvatten av god kvalitet Jönköpings län

Sammanfattning för Grundvatten av god kvalitet – Jönköpings län

Kvaliteten på grundvattnet är bra generellt sett i Jönköpings län, även om det på vissa håll förekommer problem med förorenat grundvatten. Flera saneringar pågår i länet, men saneringar är dyra och komplicerade. Därför är förebyggande arbete genom exempelvis bildande av vattenskyddsområden viktigt. I länet råder det idag ingen brist på grundvatten men låga grundvattennivåer har förekommit de senaste åren. I år var det bra för påfyllning av grundvattenmagasin på grund av vädret. Den regionala vattenförsörjningsplanen är klar. Vattenförsörjningsplanen är ett levande dokument som regelbundet uppdateras.

Utveckling i miljön och målbedömning för Grundvatten av god kvalitet – Jönköpings län

- Trenden för utvecklingen i miljön är OKLAR
- Nås miljökvalitetsmålet till 2030? NÄRA

Åtgärdsarbete för Grundvatten av god kvalitet – Jönköpings län

Åtgärder på regional nivå – myndigheter

- Länsstyrelsen i Jönköpings län har genomfört samråd inför ansökan om fastställande av vattenskyddsområde i Sävsjö kommun. Ansökan avser en revidering av befintligt vattenskyddsområde med tillhörande skyddsföreskrifter.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har två öppna ärenden om bildande av nya vattenskyddsområden.
- Länsstyrelsen har under tidsperioden tagit beslut om tre revideringar av befintliga vattenskyddsområden i länet och upphävt två vattenskyddsområden där vattenförekomsten inte längre nyttjas.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har tagit fram en vattenförsörjningsplan som publicerades i december 2021. Det är en utökad vattenförsörjningsplan, vilket innebär att den inte bara lyfter

dricksvattenförsörjning utan även andra vattenbehov. Planen är att det ska vara ett levande dokument som regelbundet fylls ut och uppdateras.

- Länsstyrelsen i Jönköpings län har under år 2024 provtagit två källor i länet som en del i kunskapsinsamlingen avseende föroreningar i grundvattnet.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län arbetar med och följer årligen upp åtgärdsprogrammet för Vattnets miljömål, 2023-2027. Åtgärdsprogrammet innehåller sex grundvattenåtgärder, till exempel "Reservvattenförsörjning", "Använda regnvatten för bevattning" och "Öka kunskapen om grundvatten".
- Länsstyrelsen i Jönköpings län planerar att anordna två utbildningar om kontinuitetshantering för kommunerna, med inriktning mot vattenförsörjning och avlopp.

Åtgärder på kommunal nivå och inom regioner

- Några kommuner i Jönköpings län arbetar med att ta fram underlag för vattenskyddsområden.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har haft samråd med en kommun och skickat in ansökan till domstolen för lagligförklaring av brunnar och grundvattenbortledning. Region Jönköpings län har haft samråd med Länsstyrelsen för reservvattentäkt grundvattenbortledning. En kommun har fått dom för lagligförklaring av brunnar och grundvattenbortledning.
- Värnamo kommun genomför en sanering av en före detta tvätt i Värnamo, genom naturlig nedbrytning av föroreningen i marken stimuleras bakteriellt. Detta åtgärder bland annat risken för försämrade dricksvattenkvalitet i den kommunala vattentäkten. Projektet finansieras av statliga bidrag och kommunen.
- Gnosjö kommun och Trafikverket genomför i Hillerstorp en mindre saneringsåtgärd där uppumpat grundvatten renas från klorerade alifatiska kolväten. Åtgärden pågår i väntan på att den huvudsakliga föroreningen på anslutande fastighet saneras.
- Gislaveds kommun genomför en reningsåtgärd av grundvatten förorenat av klorerade alifatiska kolväten vid ett objekt i Anderstorp. Grundvatten pumpas upp och behandlas i en reningsanläggning. Åtgärden finansieras av statliga medel.

Åtgärder inom näringslivet

- Vid en före detta ytbehandlingsanläggning i Vaggeryd slutfördes under år 2020 en åtgärd som gått ut på att luft injiceras i grundvattenzonen och därefter samlas föroreningen (klorerade alifatiska kolväten) upp i vakuumbrunnar installerade i den omättade zonen. Åtgärden genomfördes och finansierades av ansvarig verksamhetsutövare. Nu pågår ett kontrollprogram för att se om åtgärden har gett förväntad effekt.
- Provpumpning av grundvatten ska genomföras vid flygplatsen utanför Jönköping för dimensionering och utformning av ny reningsanläggning. En åtgärd av PFAS-förorenat grundvatten projekteras, där förorenat grundvatten ska renas i kolfilter och sedan kunna släppas till recipient. En studie har genomförts för utredning av jordtvätt som en möjlig åtgärd. Resultaten är positiva så här långt. Inför en åtgärd behöver ytterligare tester utföras i större skala, för att ta fram ett säkrare underlag inför projektering av åtgärd.
- En pilotstudie pågår för närvarande i Eksjö kommun vid ett tidigare åtgärdat förorenat område där man i uppföljningen har påvisat spridning av arsenik till grundvattnet. Pilotstudien syftar till att testa och utvärdera en möjlig åtgärd, att genom installation av en aktiv barriär binda föroreningen och eliminera spridningen. Pilotstudien är nu inne i sitt slutskede. När alla resultat har sammanställts kommer åtgärdsutredning och riskvärdering att genomföras.

Tillstånd och målbedömning för Grundvatten av god kvalitet – Jönköpings län

Målet är delvis uppnått eller kommer delvis att kunna nås. Det går inte att se en tydlig riktning för utvecklingen i miljön. Det finns idag stora kunskapsluckor om hur läget ser ut i länet eftersom provtagningarna är få, det är den stora anledningen till att det inte går att se en riktning. För att täcka kunskapsluckorna pågår provtagning.

Generellt sett bedöms kvaliteten på grundvatten som god i länet. Det finns dock problem med förorenat grundvatten på sina håll. Eftersom omsättningstiden är lång och sanering är en dyr och tidsödande process kommer dessa problem finnas kvar under lång tid. Det finns även en risk att förorenade områden och pågående verksamheter fortsätter att förorena grundvattnet.

Grundvattnets kvalitet

De föroreningar som har uppmätts i grundvattnet i Jönköpings län är främst rester av bekämpningsmedel och nitrat men även PFAS har hittats.

I några förorenade grundvattenmagasin i Jönköpings län pågår det sanering, vilket är en dyr och komplicerad process. Under de senaste åren har grundvattenfrågan lyfts, inte minst tack vare EU:s ramdirektiv för vatten. Det minskar risken för att nya grundvattenförekomster förorenas, men resurser saknas för att arbetet ska ske effektivt.

Grundvatten är en viktig resurs för vattenförsörjningen. I Jönköpings län finns cirka 100 allmänna grundvattentäkter och 78 vattenskyddsområden avseende grundvatten. Ett problem för målets uppfyllande är att det tar mycket lång tid innan vattenskyddsområden tas fram och fastställs. Vattenskyddsområden är viktiga för att säkerställa en säker vattenförsörjning.

God kemisk grundvattenstatus

Sju av Jönköpings läns cirka 200 grundvattenförekomster bedöms ha otillfredsställande kemisk status vid 2019 års klassning inom vattendirektivet. Det är en liten försämring, gentemot föregående period. Att fler bedöms ha en sämre status denna period beror dock på en utökad kunskap och inte på försämring i miljön. För 33 grundvattenförekomster bedömdes det finnas en risk för att de inte skulle ha en god kemisk status år 2021. Ytterligare 32 grundvattenförekomster bedöms ha en potentiell påverkan och fler analyser behövs.

God kvantitativ grundvattenstatus

Alla grundvattenförekomster i Jönköpings län bedöms nå god kvantitativ status enligt vattendirektivet, vid klassningen 2019. Dock så bedöms, enligt bedömningsgrunderna, de vattenförekomster som saknar data till god status.

Grundvattennivåer

18 nivåstationer är etablerade för att ge en tydligare bild över grundvattennivåernas variation i Jönköpings län. Arbetet ingår i ett regionalt miljöövervakningsprogram. Med undantag för 2023, då det ovanligt blöta vädret ledde till grundvattennivåer över det normala under sommaren och hösten i stora delar av länet, har trenden de senaste åren varit ovanligt låga grundvattennivåer vilket kan innebära att åtgärder inom grundvattenuttag och grundvattenbildande på sikt kan bli aktuella.

Bevarande av naturgrusavlagringar

År 2020 fanns 38 tillståndspliktiga sand- och grustäkter i drift i Jönköpings län, varav sex var kombinerade berg- och grustäkter. Antalet grustäkter har minskat med en, jämfört med 2019. Ingen ny grustäkt har öppnats sedan år 2016. Även om antalet grustäkter fortsätter att minska i länet så har naturgrusets andel av den totala produktionen av ballast varit relativt konstant de senaste åren.

Av den totala ballastproduktionen i länet utgjorde naturgrus 24 procent, vilket är en relativt stor andel jämfört med andra län⁵¹.

Miljökvalitetsmålet Grundvatten av god kvalitet kopplar till Agenda 2030-målen 6, 12 och 15.

⁵¹ [Naturgrusanvändning, Sveriges miljömål](#)

Myllrande våtmarker Jönköpings län

Sammanfattning för Myllrande våtmarker – Jönköpings län

Jönköpings län är rikt på våtmarker och det bedrivs ett aktivt arbete med att bevara våtmarkernas värden och ekosystemtjänster. Många insatser görs både för att anlägga nya våtmarker och för att skydda, restaurera och upprätthålla skötseln i de våtmarker vi redan har. Den ökade medelstillsdelningen via våtmarkssatsningen och det ökade anslaget inom ”Åtgärder för havs- och vattenmiljö” möjliggör att fler våtmarker kan anläggas och restaureras. Samtidigt fortsätter länets våtmarker att påverkas negativt till följd av dikesrensningar, utebliven hävd, igenväxning, övergödning och exploatering.

Utveckling i miljön och målbedömning för Myllrande våtmarker – Jönköpings län

- Trenden för utvecklingen i miljön är NEUTRAL
- Nås miljökvalitetsmålet till 2030? NEJ

Åtgärdsarbete för Myllrande våtmarker – Jönköpings län

Åtgärder på regional nivå – myndigheter

- Länsstyrelsen i Jönköpings län arbetar med långsiktigt skydd i tre myrskyddsområden i Jönköpings län. Det har gjorts framsteg i alla dessa områden. Ytterligare fem områden återstår innan alla utpekade myrskyddsplanområden är skyddade.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län bedriver flera våtmarksrestaureringsarbeten i skyddade områden som bekostas av våtmarksmedel. Inom den statliga våtmarkssatsningen har Länsstyrelsen utfört restaureringsåtgärder inom sex skyddade områden till en yta om drygt 70 hektar. Åtgärderna innefattar framför allt röjning och fräsning av igenväxningsvegetation i våtmarker på torvjord, men även en mindre areal våtmark som återvåtts. Utöver det har en återmeandering av ett uträtat vattendrag

genomförts. Dessutom har förberedelser innefattande bland annat hydrologiska utredningar inför ett flertal kommande projekt utförts.

- Länsstyrelsen i Jönköpings län har med hjälp av våtmarksmedel inom skyddade områden restaurerat Kävsjön och Häradsösjön i Store Mosse nationalpark. Under 2024 har bland annat ett överfall anlagts, diken pluggats, vattenspeglar grävts, en häckningsö anlagts och mader frästs.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har tack vare våtmarkssatsningen bedrivit ett aktivt arbete med ett antal utvalda rikkärr. Via ordinarie våtmarksmedel har slåtterförberedande åtgärder och röjning i tre rikkärr inom skyddade områden utförts. Extra anslag inom våtmarkssatsningen har möjliggjort skötsel av fem rikkärr. Skötsel av ytterligare tre rikkärr har kunnat utföras under 2024, två via ÅGP-medel och ett (som är biotopskyddat) via skötselanslaget. Skötseln av de sistnämnda åtta rikkärren innefattar röjning av igenväxningsvegetation och vass på våren och slåtter, inklusive uppsamling av förnan, på hösten. Ytterligare ett antal potentiella restaureringsobjekt har besökts i fält och några av dem kommer att tas med i restaureringsansökan nästkommande år.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län driver arbetet med att anlägga och återskapa våtmarker i odlings- och skogslandskapet utanför skyddade områden med medel inom LONA och LOVA samt inom den Strategiska planen. Medlen fördelas av Länsstyrelsen till de projekt som bedöms som mest lämpliga. 22 LONA-projekt gällande våtmarker pågår. Utöver dem har tio våtmarksprojekt färdigställt och avslutats under 2024 och ett antal nya projekt kommer att beviljas under hösten. Åtta LOVA-projekt med våtmarksanknytning pågår. Utöver de pågående LOVA-projekten har ett ärende avslutats under 2024. Inom den Strategiska planen har åtta ansökningar kommit in det senaste året varav sex har beviljats stöd. Två våtmarker har slutbesiktigats.
- Vattenmyndigheten i Södra Östersjöns vattendistrikt har beslutat att de i detta distrikt ingående länsstyrelserna ska ta fram en våtmarksstrategi gällande vattenbrist och torka. Länsstyrelsen i Jönköpings län utformar dock en mer heltäckande strategi utifrån samtliga ekosystemtjänster som kan gynnas av våtmarker. Strategin ska vara webbaserad där all information som berör våtmarker ska samlas i syfte att underlätta våtmarksarbetet för olika aktörer. En arbetsgrupp med både interna och externa deltagare har satts ihop och träffats fyra gånger under året. GIS-underlag (som ursprungligen

tagits fram inom ett GRIP-projekt) med syfte att hitta lämpliga våtmarkslägen för olika typer av ekosystemtjänster har lagts ut på Länsstyrelsens interna och externa webb-GIS inom strategiarbetet. Länsstyrelsen har också gett Göteborgs universitet i uppdrag att vidareutveckla ett av GIS-skikten för att få fram områden som är mest effektiva att återvåta och för att beräkna klimatgasavgången i länet. Arbetet med strategin finansieras av LOVA- och våtmarksmedel.

- Länsstyrelsen i Jönköpings län har i samarbete med bland annat Skogsstyrelsen genomfört bygdeträffar. Ett syfte med träffarna har varit att informera markägare om nyttan med våtmarker och om de stöd som kan sökas för att anlägga eller restaurera våtmarker. Länsstyrelsens medverkan, som innefattar information om våtmarker, har bekostats via våtmarksmedel.
- I Jönköpings län finns 30 torvtäkter med tillstånd. Under 2024 pågick processer för tillståndsprövning för fyra torvtäkter. Tre av dessa gäller fortsatt täkt på mark där tillståndet nyligen löpt ut eller håller på att löpa ut. Den fjärde ansökan gäller ny täkt där det planerade brytningsområdet omfattar mark där det på 1900-talet brutits torv. Sökande avser som kompensationsåtgärd att restaurera ett angränsande område på mossen. Under år 2024 pågick diskussion om ekologisk efterbehandling av två befintliga torvtäkter till våtmark.
- Skogsstyrelsen fick 2021 ett regeringsuppdrag gällande återvätning av dikad torvmark. Under senaste året har 37 avtal tecknats för cirka 79 hektar. Pluggning har utförts på drygt 28 hektar.
- Länsstyrelsen har kommunicerat invasiva främmande arter via radio och TV, sociala medier, föredrag samt kontakt med såväl kommuner som privata markägare. Fysiska åtgärder för bekämpning av jätteloka har framförallt genomförts i tre skyddade områden, jättebalsamin i ett och gul skunkkalla i ett.

Åtgärder på kommunal nivå och inom regioner

- Länsstyrelsen i Jönköpings län har i december 2023 fått in 14 våtmarksansökningar inom LONA. 9 av dessa gavs bifall. En ansökan innefattar förstudier om flödesutjämnande åtgärder och en kartering av våtmarkslägen. Resten är projekt där anläggning av våtmarker ska ske. Ytterligare 8 LONA-ansökningar lämnades in den 1 oktober, varav flertalet kommer att bifallas.

- Under 2024 har fyra nya våtmarksrelaterade projekt startat med LOVA-stöd. Ett projekt har som mål att ta fram en strategi för hur antalet våtmarker ska öka i Jönköpings län och hur de ska ge så stor nytta för miljön som möjligt. Ett projekt handlar om att utföra en lokaliseringsutredning och resterande två projekt är åtgärdssamordningsprojekt med syftet att anlägga våtmarker i övergödningspåverkade områden.

Tillstånd och målbedömning för Myllrande våtmarker – Jönköpings län

Länsstyrelsen i Jönköpings län bedömer att målet inte är möjligt att nå. Det är en neutral utveckling i miljötillståndet där positiva utvecklingsriktningar (ökat bidrag och åtgärdsarbete) och negativa utvecklingsriktningar (ökad igenväxning, exploatering, invasiva arter med mera) tar ut varandra.

Återskapande av våtmarker och arters spridningsmöjligheter

Våtmarkssatsningen och även det ökade anslaget inom "Åtgärder för havs- och vattenmiljö" samt stora satsningar gällande återvätning har lett till och kommer att leda till flera våtmarksprojekt. I rikkärr – en våtmarkstyp som påverkas negativt av igenväxning – har åtgärder kunnat sättas in, vilket förhoppningsvis leder till en förbättring av växt- och insektsamhällena i dessa.

Trots ökade resurser och en ökad arbetstakt i våtmarksarbetet är det svårt att hejda igenväxningen som är en följd av kvävenedfall och upphörd eller dålig hävd, men även ett resultat av dikning och låga vattenflöden. Många av de före detta slåttermaderna sköts numera inte alls eller betas istället för slås, vilket ger både felaktig och för dålig hävd. En utmaning i våtmarksarbetet är att få fram information på ett bra sätt till aktörer inom jord- och skogsbruk i syfte att försöka öka andelen våtmarksareal som sköts. Länsstyrelsen hoppas på att kunna påskynda restaurering och anläggande av våtmarker med hjälp av den kommande våtmarksstrategin.

För att kunna öka våtmarksarbetets arbetstakt och även kvaliteten på de våtmarker som restaureras eller anläggs utanför skyddade områden kan

Länsstyrelsen konstatera att det krävs ökad medelstilldelning. Att kunna bedriva uppsökande verksamhet är avgörande för resultatet, men är samtidigt ett mycket arbetskrävande och tidsödande arbete.

Bevarade natur- och kulturmiljövärden

Resurserna för arbetet med att långsiktigt skydda våtmarkerna i myrskyddsplanen delas med resurserna för skydd av skogar och vattendrag. Detta har inneburit att skydd av våtmarker ibland prioriterats lägre, ibland på grund av avsaknad av direkta hot. Positivt är ändå att över 19 000 hektar våtmark är skyddad, vilket utgör 94 procent av arealen inom myrskyddsplanen för Jönköpings län.

Anläggandet eller återskapandet av våtmarker riskerar ibland att beröra fornlämningar. Höga kulturhistoriska värden kan även finnas i det sentida odlingslandskapets våtmarker. Det är ett positivt tillskott ur kulturhistoriskt perspektiv och för det biologiska kulturarvet om nyanlagda våtmarker placeras i lägen som är historiskt riktiga eller i återskapade våtmarker.

Värdefulla våtmarker tas inte i anspråk för torvtäkt. Efter torvlagens upphörande år 2017 har intresset ökat för att bryta växttorv på befintliga energitorvtäkter. Den ökade flexibiliteten när det gäller användning av utbruten växt- och energitorv kan i teorin skapa ett ökat behov av torvtäkter även om det bara delvis syns i praktiken. En snabbare brytning i befintliga täkter påskyndar utsläppen av koldioxid. Samtidigt kan lagförändringen år 2017 leda till att befintliga täkter efterbehandlas snabbare.

De flesta ärenden där markavvattningsföretag ska etableras i områden där förbud mot markavvattning råder avstyrs innan en ansökan lämnas in för prövning. För de ärenden som lämnas in för prövning och dispens från markavvattningsförbudet medges är syftet att förstärka avvattning på produktiv skogs- eller jordbruksmark, nybyggnation och infrastrukturprojekt eller utökad täktverksamhet. Länsstyrelsen behöver ha bättre kunskap om de markavvattningsföretag som finns i länet och tillsynen måste öka för markavvattning och dikesrensning då resurserna bara räcker till de fall där klagomål inkommer eller när markavvattningsföretag uppmärksammas i samband med ärendehantering. Antalet ansökningar kan komma att öka till följd av ökade vattenmängder i samband med ett ändrat klimat.

Hotade arter och återställda livsmiljöer

I Jönköpings län är 85 våtmarksarter rödlistade varav 35 är hotade⁵². Enligt Sveriges rapportering är det en otillfredsställande till negativ utveckling för högmossar, rikkärr och öppna mossar och kärr i den boreala zonen⁵³. Arealen sumpskogar utanför skyddade områden har enligt riksskogstaxeringen haft en nedåtgående trend i länet sedan mitten på 1990-talet⁵⁴.

Främmande arter och genotyper

Ett av de största hoten mot biologisk mångfald är invasiva främmande arter. De bekämpningsåtgärder, inventeringsinsatser och kommunikationsinsatser som genomförts har varit mycket effektiva, men bedöms inte vara tillräckliga för att på kort eller lång sikt utrota, eller för vissa arter begränsa, någon av de invasiva främmande arterna som förekommer i länet.

Det är av stor vikt att finansiering av såväl åtgärder som kommunikering återupptas till den tidigare högre nivån både nationellt och regionalt.

Myllrande våtmarker kopplar främst till Agenda 2030-mål 15, "Ekosystem och biologisk mångfald" och 6, "Rent vatten och sanitet", men även indirekt till mål 3, "Hälsa och välbefinnande".

⁵² [Rödlista 2020 | SLU Artdatabanken](#)

⁵³ [Sveriges arter och naturtyper i EU:s art- och habitatdirektiv \(naturvardsverket.se\)](#)

⁵⁴ [Miljötillstånd i skogslandskapet – Regional miljöövervakning \(regionalmiljoovervakning.se\)](#)

Levande skogar Jönköpings län

Sammanfattning för Levande skogar – Jönköpings län

Näringsliv, skogsägare, kommun och myndigheter i Jönköpings län gör många insatser för att bevara och förstärka befintliga natur- och kulturvärden i skogen. Hög skadenivå på kulturlämningar, ett fortsatt stort behov av skydd av skogens arter och värdekärnor innebär att miljötillståndet bedöms ha försämrats. För att nå målet för Levande skogar behövs en fortsatt långsiktig ökning av statliga insatser och styrmedel i kombination med ett starkt sektorsansvar.

Utveckling i miljön och målbedömning för Levande skogar – Jönköpings län

- Trenden för utvecklingen i miljön är NEGATIV
- Nås miljökvalitetsmålet till 2030? NEJ

Åtgärdsarbete för Levande skogar – Jönköpings län

Åtgärder på regional nivå – myndigheter

- **Områdesskydd:** Skogsstyrelsen har under perioden 1 oktober 2023 till 30 september 2024 bildat två biotopskydd och tecknat ett naturvårdsavtal (12,1 hektar produktiv skogsmark).⁵⁵ Länsstyrelsen i Jönköpings län har under samma period skyddat sex naturreservat och två naturvårdsavtal (68 hektar produktiv skogsmark).⁵⁶
- **Naturvårdande skötsel:** Sedan förra uppföljningen har Skogsstyrelsen på Jönköpings distrikt betalat ut ca 920 000 kr för naturvårdande skötsel i formellt skyddade områden (cirka 21 hektar).⁵⁵ Länsstyrelsen i Jönköpings län har gjort följande: Skogsbetesrestaureringsprojekt pågår i fem skyddade områden (cirka 100 hektar).⁵⁶ Naturvårdsbränning genomfördes inom EU-

⁵⁵ Skogsstyrelsen, Jönköpings distrikt

⁵⁶ Länsstyrelsen i Jönköpings län

projektet Life2Taiga på 3 hektar inom Store Mosse Nationalpark.⁵⁶ För att bevara och utveckla naturvärden kopplade till tall och lövskogsmiljöer i naturreservat har reducering av gran utförts på cirka 15 hektar och restaurering av brynskog har utförts på ca 5 hektar.⁵⁶ Veteranisering eller friställning av lövträd har utförts på ett 50-tal träd.⁵⁶

- **Ekonomiska stöd:** Sedan förra uppföljningen genomförde Skogsstyrelsen 37 rådgivningar för natur- och kulturvårdsåtgärder i Jönköpings län.⁵⁵
- **Hyggesfritt:** Skogsstyrelsen har genomfört cirka 20 individuella rådgivningar år 2023.⁵⁵
- **Grip on Life:** Inom EU-projektet har Skogsstyrelsen 2023 genomfört fem individuella rådgivningar om kantzon mot vatten.⁵⁵ Dessutom genomförde Skogsstyrelsen och Länsstyrelsen i Jönköpings län fyra vattendragsvandringar med naturbruksgymnasier.⁵⁵
- **Skogsskada:** Skogsstyrelsen har 2023 deltagit på jägarnas och markägarnas samrådsmöten med ämnen skogsskador, mera tall och klimatanpassning för ett hållbart skogsbruk.⁵⁵
- **Miljöhänsyn:** Sedan förra uppföljningen har Skogsstyrelsen beslutat om förbud mot vissa åtgärder i sammanband med avverkning i 10 ärenden.⁵⁵
- **Landsbygdsprogrammet:** Skogsstyrelsen har arrangerat tre Lövskogsdagar, en träff om särskilt viktiga arter, en träff om naturvårdande skötsel och två träffar om miljöhänsyn.⁵⁵

Åtgärder på kommunal nivå och inom regioner

- **LONA-projekt:** Under 2023 ansökte Eksjö och Värnamo kommun om var sitt våtmarksprojekt som kommer positivt påverka den biologiska mångfalden i skogen.⁵⁷
- Kommuner bjöd in Skogsstyrelsen på Jönköpings distrikt 2023 att prata om **hyggesfritt skogsbruk** och **GRIP** on Life projektet.⁵⁵
- Vaggeryds kommun tog fram en populärversion av planen för kommunala skogar 2022–2024 där **lövskog** ska prioriteras.⁵⁶
- Under 2023 gjorde Hushållningssällskapet en utredning om **hyggesfritt skogsbruk** åt Vaggeryds kommun.⁵⁶

⁵⁷ Naturvårdsverket [LONA - Lokala Naturvårdssatsningen](#) (hämtad 2024-10-29)

Åtgärder inom näringslivet

- Såg i Syd genomförde 2023 tillsammans med Skogsstyrelsen på Jönköpings distrikt en temadag om **hyggesfritt skogsbruk** för sina inköpare.⁵⁵
- Södra utförde 2023 **naturvårdande skötsel** på cirka 400 hektar inom verksamhetsområden som till största delen ligger inom Jönköpings län.⁵⁸ Södra har dessutom deltagit i och anordnat ett flertal **utbildningar** för sin personal kring till exempel naturvård i skogen och **skyddsvärda arter**.⁵⁸

Övriga åtgärder

- Biosfärområde Östra Vätterbranterna driver projektet **Eksuccé** med finansiering från Världsnaturfonden.⁵⁹ I arbetsgruppen ingår också Södra, Länsstyrelsen i Jönköpings län och Skogsstyrelsen.⁵⁹ Eksuccé syftar till att främja den biologiska mångfalden som är knuten till ek.⁵⁹ Under 2024 genomfördes två skogs dagar.⁵⁶

Tillstånd och målbedömning för Levande skogar – Jönköpings län

Skogsstyrelsen bedömer att miljömålet med tillhörande preciseringar inte kommer nås till år 2030 med de idag beslutade styrmedlen. Utvecklingen i miljön bedöms vara negativ. Flera av preciseringarnas indikatorer och mått saknar uppdaterat data vilket försvårar den regionala bedömningen.

Skogsstyrelsen gör nationellt bedömningen att miljöförbättrande åtgärder gör skillnad och att effekterna väntas öka över tid men att det inte är tillräckligt för att bevara den biologiska mångfalden.⁶⁰ Det behövs en funktionell grön infrastruktur på landskapsnivå genom formellt skydd, frivilliga avsättningar och bättre miljöhänsyn i skogsbruket.⁶⁰ Fragmentering av värdefulla livsmiljöer försvårar och minskar arters spridning och fortlevnad. Osäkerhet i resurstilldelning för formellt skydd och naturvårdande skötsel försvårar myndigheternas strategiska och långsiktiga arbete.

⁵⁸ Uppgifter från Södra

⁵⁹ [Ostervatterbranten.se information om Eksuccé](https://ostervatterbranten.se/information-om-eksuccé) (hämtad 2024-11-22)

⁶⁰ [2022-12. Levande skogar. Fördjupad utvärdering 2023 \(skogsstyrelsen.se\)](https://2022-12.Levande%20skogar.Fördjupad%20utvärdering%202023%20(skogsstyrelsen.se))

Ett mer varierat skogsbruk behöver fortsatt uppmuntras och utövas, återskapande av habitat och strukturer som till exempel död ved och gamla träd är viktigt. Skötsel av frivilligt avsatta och formellt skyddade områden behöver öka där så krävs. Skadorna på kulturmiljöer måste minskas radikalt, helst helt upphöra. Klövviltstammarna och fodertillgången behöver balanseras i landskapet.

Grön infrastruktur

Arealen formellt skyddad och frivillig avsatt produktiv skogsmark i Jönköpings län ökade med några hundra hektar från 2022 till 2023.⁶¹ Andelen av formellt skyddad skog på produktiv skogsmark i Jönköpings län (1,6 %) 2023 ligger under andelen för formellt skyddad skogsmark i Götaland (3,3 %) eller hela landet (6,1 %).⁶¹ Positivt är att andelen frivilliga avsättningar på produktiv skogsmark i Jönköpings län (6,2 %) ligger 2023 något högre än i Götaland (5,9 %) och hela landet (5,7 %).⁶¹ Eftersom information om frivilliga avsättningar inte är publika är det svårt att bedöma vilken funktion som dessa skogar uppfyller i den gröna infrastrukturen.

Den produktiva skogsmarksareal i Jönköpings län minskade jämförd med värdet ifjol (femårs glidande medelvärde).⁶² Minskningen var både inom åldersklasserna 3–30 år och 61–160 år.⁶² Produktiv skogsmarksareal med skog äldre än 160 år ökade till 1,2 % under den senaste femårsperioden.⁶³ Studier från flera svenska universitet visar att de högsta nivåerna för de flesta ekosystemtjänsterna finns i skogar äldre än 120 år.⁶⁴ Äldre lövrik skog (>60 år) minskade i samma period och bryter därmed den ökande utvecklingen av äldre lövrik skog som funnits sedan cirka 2016.⁶⁵ Lövrika skogar som är under 60 år ökade under den senaste femårsperioden.⁶⁵

⁶¹ Statistikmyndigheten SCB [Formellt skyddad skogsmark, frivilliga avsättningar, hänsynsytor samt improduktiv skogsmark. År 2018 - 2023. PxWeb](#) (hämtad 2024-10-30)

⁶² Skogsstyrelsens statistikdatabas [13b. Produktiv skogsmarksareal efter Tabellinnehåll, Region, Åldersklass och År. PxWeb](#) (hämtad 2024-10-30)

⁶³ Skogsstyrelsens statistikdatabas [12a. Produktiv skogsmarksareal i de tre äldsta åldersklasserna efter Tabellinnehåll, Region, Åldersklass och År. PxWeb](#) (hämtad 2024-10-30)

⁶⁴ [Gammal skog - Sveriges miljömål](#) (hämtad 2024-10-30)

⁶⁵ Skogsstyrelsens statistikdatabas [16b. Lövrik skog efter Tabellinnehåll, Typ av skogsmark, Region, Åldersklass och År. PxWeb](#) (hämtad 2024-10-30)

Volymen död ved ökade i den senaste femårsperioden (glidande medelvärde)⁶⁶, dock inte till en nivå som krävs för många arter.⁶⁷ Ökningen beror mest på en ökning av död ved av gran. Volymen av död ved av tall och lövträd minskade.⁶⁶ Hård död ved och nedbruten död ved har ökat med ungefär liknande mängder i Jönköpings län de senaste fem åren jämfört med tidigare år (glidande medelvärde).⁶⁸ Död ved i den största diameterklassen (40+) verkar ha minskat för den senaste femårsperioden.⁶⁹ Värdet har dock ett medelfel i samma storleksordning som förändringen mellan åren.⁶⁹ Många arter är beroende av ved i olika nedbrytningsstadier, kontinuitet av olika dimensioner och typer av död ved, samt tillräcklig mängd i landskapet av dessa olika egenskaper.⁶⁷

Viltskador på tallstammar och granstammar i ungskog fortsätter att minska inom Jönköpings län.⁷⁰ Andelen oskadade tallstammar i ungskog (65 %) är dock under målet (>85 %).⁷⁰ Föryngring med tall på mager mark ökade.⁷⁰ Förekomst av rönn, asp, sälg och ek – som tillhör de mest omtäckta lövträden av hjortdjuren – (53 %) ligger på en liknande nivå som de senaste sammanvägda inventeringarna.⁷⁰

Hotade arter och återställda livsmiljöer

Regionen Östra Götaland, där Jönköpings län ingår, har den tydligaste försämringen för fåglar i skogen av alla regioner som inventeras av Svenska Fågeltaxeringen.⁷¹ Från 2022 till 2023 minskade index för arter häckande i död ved, arter i äldre skog och alla i skogen häckande arter i Östra Götaland.⁷¹ Artgruppen knutna till lövrik skog steg i index under samma period.⁷¹

Efter ett positivt mönster i början av fågeltaxeringen (2002–2010), blev trenden för i princip samtliga grupper negativt i Östra Götaland.⁷¹ Statistiskt säker är minskningen för gruppen med alla ingående arter och

⁶⁶ Skogsstyrelsens statistikdatabas [17b. Död ved. Volym per trädslag efter Tabellinnehåll, Typ av skogsmark, Region, Trädslag och År. PxWeb](#) (hämtad 2024-10-30)

⁶⁷ Angelstam, P. 2022. Hållbart nyttjande av skogen. Visioner för de svenska skogslandskapen. Rapport Skog 2022:3. Sveriges lantbruksuniversitet, Umeå.

⁶⁸ Skogsstyrelsens statistikdatabas [17i. Död ved. Volym efter Tabellinnehåll, Region, Nedbrytningsgrad och År. PxWeb](#)

⁶⁹ Skogsstyrelsens statistikdatabas [17c. Död ved. Volym per diameterklass efter Tabellinnehåll, Typ av skogsmark, Region, Diameterklass och År. PxWeb](#)

⁷⁰ Resultat från Äbin och foderprognoser år 2024; Område: Jönköpings län [Äbin och foderprognos - Skogsstyrelsen](#) (hämtad 2024-10-30)

⁷¹ Resultat från fågeltaxeringen om häckande fåglar Östra Götaland 2022-2023 [Svensk fågeltaxering](#)

för gruppen med arter häckande i död ved.⁷¹ Arterna som häckar i lövrik skog eller i äldre skog bedöms som stabila sett över den längre tidsperioden.⁷¹ Korttidsmönstret av dessa grupper tyder på en negativ utveckling som inte är statistiskt säkrat.⁷¹

Den regionala miljöövervakningen av tjäder i Jönköpings län visar ett stabilt läge.⁵⁶ Merparten av länets spelplatser har i snitt tre tuppar; på några spelplatser återfinns inga tuppar.⁵⁶

Främmande arter och genotyper

Länsstyrelsen i Jönköpings län genomförde 2020–2022 en kartläggning av invasiva främmande arter (IAS).⁷² IAS observerades i alla länets kommuner.⁷² Jättebalsamin var den vanligaste arten, följt av jätteloka och parkslide.⁷²

Rapporterade fynd i Artportalen av IAS enligt EU-förordningen (nr 1143/2014)⁷³ inom Jönköpings län ökade fram till 2022, varefter den minskade.⁷⁴ En del av trenden kan vara påverkad av länsstyrelsens kartläggning som rapporterade alla fynd i Artportalen.⁷² Positivt är att antalet avlägsnade fynd har ökat från 2021 till 2023.⁷⁴

Bevarande natur- och kulturmiljövärden

Resultatet av Skogsstyrelsens nationella hänsynsinventering av registrerade forn- och kulturlämningar år 2023 visar för Götaland att 10 % av lämningarna är skadade eller grovt skadade vid föryngringsavverkning, vilket är bättre än 2022 men ungefär i paritet med de senaste åren.⁷⁵ Lämningarna som är markerade med kulturstubbar eller annan utmärkning minskar andelen skador.⁷⁶ I Götaland saknar 77 %⁷⁷ av lämningarna utmärkning och av dessa skadas eller grovt skadas 15 %.⁷⁶

⁷² Kartläggning av invasiva främmande arter i Jönköpings län 2020–2022, Niklas Lindell, Vattenenheten, Naturaavdelningen, Länsstyrelsen i Jönköpings län. Mars, 2023. Meddelande nummer 23:05.

⁷³ Naturvårdsverket [EU-förordningen om invasiva främmande arter](#) (hämtad 2024-11-01)

⁷⁴ [Fyndkartor – Artfakta från SLU Artdatabanken](#) (hämtad 2024-11-01)

⁷⁵ [Kulturmiljöhänsyn vid föryngringsavverkning - Skogsstyrelsen](#) (hämtad 2024-10-30)

⁷⁶ Skogsstyrelsens statistikdatabas 08. [Andel kända kulturlämningar som påverkats vid föryngringsavverkning efter användning av kulturstubbar eller annan tydlig utmärkning efter Typ av märkning, Landsdel, Skadegrad, procent och År. PxWeb](#) (hämtad 2024-10-30)

⁷⁷ Skogsstyrelsens statistikdatabas 09. [Andel kända kulturlämningar vid föryngringsavverkning efter Landsdel, Utmärkning och År. PxWeb](#) (hämtad 2024-10-30)

Av de inventerade villkorsområden till kända kulturlämningar i Götaland skadades eller grovt skadades 27%.⁷⁸ En förändring i Skogsstyrelsens ärenderutin 2019 innebar att markägare och skogsbolag själva skulle ansöka om tillstånd hos Länsstyrelsen. En GIS-analys av förhållandet mellan beslut/meddelanden från 14 av landets länsstyrelser i relation till inkomna avverkningsanmälningar hos Skogsstyrelsen, visar att endast cirka 37 % av alla avverkningar inom 30 meter från en registrerad fornlämning, inkom till Länsstyrelserna år 2023.⁷⁹ Motsvarande siffra för år 2015 var 93 %.⁷⁹ Det finns därför en stor risk att föryngringsavverkningar utan tillstånd enligt kulturmiljölagen har ökat sedan år 2015 vilket sannolikt innebär att fler fornlämningar skadas i skogsbruket.⁷⁹

.

⁷⁸ Skogsstyrelsens statistikdatabas 11. [Andel av villkorsområden till kända kulturlämningar som påverkats vid föryngringsavverkning med skada eller grov skada efter Landsdel, Skadegrad, procent och År. PxWeb](#) (hämtad 2024-10-30)

⁷⁹ Redovisning av GIS-analys avseende antal ärenden om tillstånd till ingrepp i fornlämning i samband med föryngringsavverkningar. PM Länsstyrelsen i Västra Götaland Maj 2024, diarienummer 43472-2024.

Ett rikt odlingslandskap Jönköpings län

Sammanfattning för Ett rikt odlingslandskap – Jönköpings län

Utvecklingen i Jönköpings län bedöms som neutral. Även om arealen betesmarker och slåtterängar ökar och den höga andelen vall bidrar till att åkermarkers tillstånd bedöms som god, är trenden för den biologiska mångfalden negativ och jordbruksföretag fortsätter avvecklas i snabb takt. För att vända utvecklingen krävs kontinuerliga insatser för biologisk mångfald och förutsättningar för ekonomiskt bärkraftiga jordbruksföretag.

Utveckling i miljön och målbedömning för Ett rikt odlingslandskap – Jönköpings län

- Trenden för utvecklingen i miljön är NEUTRAL
- Nås miljö kvalitetsmålet till 2030? NEJ

Åtgärdsarbete för Ett rikt odlingslandskap – Jönköpings län

Åtgärder på regional nivå – myndigheter

- Länsstyrelsen i Jönköpings län har genom den strategiska planen för EU:s jordbrukspolitik beviljat nio startstöd vars syfte är att underlätta för yngre personer att starta eller ta över jordbruksföretag.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har, med finansiering från landsbygdsprogrammet och strategisk plan för EU:s jordbrukspolitik, anordnat ett stort antal kurser och aktiviteter. Lyckas med din ängsmark, fältvandringar om olika djur på naturbete, rotationsbete, giftiga växter och parasiter på naturbeten och skogsbeteskurs är några exempel som berör natur- och kulturvärden i odlingslandskapet utöver runt 130 enskilda rådgivningar. Syftet är att sprida kunskap och öka mängden åtgärder för att stärka både produktion och natur- och kulturvärden i odlingslandskapet.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har, med finansiering från landsbygdsprogrammet och strategisk plan för EU:s jordbrukspolitik,

arrangerat två bygdeträffar; en med fokus på våtmarker i odlingslandskapet samt återvätning och en med fokus på fladdermusarten barbastell. Den senare ingick i samarbete med grannlänet Östergötland och båda tillfällena utgjorde ett samarbete med flera aktörer såsom Skogsstyrelsen, LRF och inbjudna markägare i bygden. Arbetet innebär att i bred samverkan samla kompetens och olika finansieringsmöjligheter för att inspirera en bygd i en värde-trakt till värdefulla åtgärder som gynnar natur- och kulturvärden i ett landskapsperspektiv. Totalt deltog cirka 40 personer på respektive träff.

- Länsstyrelsen i Jönköpings län har, inom ramen för den regionala livsmedelsstrategin i Jönköpings län arrangerat en studieresa för politiker och tjänstepersoner på regional och nationell nivå med syftet att bland annat informera om jordbruksmarkens värde, biologisk mångfald och om vikten av att bevara odlingslandskapets natur- och kulturvärden. Under resan fick deltagarna göra en fältvandring för att lära sig mer om artrikedomen och landskaphistoria. Resan anordnades i samverkan med Region Jönköpings län, Vetlanda kommun, Jordbruksverket, Naturvårdsverket, Lantbrukarnas Riksförbund, Hushållningssällskapet och Jönköpings Läns Museum. Totalt deltog ca 45 personer på resan som finansierades genom projektmedel från landsbygdsprogrammet.
- Inom samarbetsprojektet "Mer ekologiskt i Jönköpings län" som Region Jönköpings län driver tillsammans med Länsstyrelsen i Jönköpings län, Naturskyddsföreningen och Refarm Linné har ett flertal studiebesök anordnats under perioden. Målgruppen har varit konsumenter, högskolestudenter och mellanstadieelever. Studiebesöken har fokuserat på natur- och kulturvärden i odlingslandskapet, betesmarker och förutsättningar för och mervärden med ekologisk odling i länet. Även tre konsumentföreläsningar anordnats på tre olika plats i länet. Tre ekologiska lantbrukare har tillsammans med en inspiratör (Lisa Lemke) förmedlat kunskap kring jordbruks- och betesmarkernas betydelse för matproduktionen i länet och hur konsumenter kan göra mer hållbara matval som gynnar den biologiska mångfalden, miljön och hälsan.
- Region Jönköpings län har vid två tillfällen låtit nyckelfunktioner inom område måltid besöka ett flertal livsmedelsproducerande

gårdar och haft dialoger om produktionsförutsättningar, jordbruksmarkens värde och biologisk mångfald.

Åtgärder på kommunal nivå och inom regioner

- Gislaveds kommun har genomfört ett seminarium om markhälsa och kolinlagring i samverkan med Stora Segerstad Naturbrukscentrum och Svensk Kolinlagring.
- Sweco har på uppdrag av Mullsjö kommun tagit fram en modell med syftet att värdera jordbruksmark. I samhällsbyggnadsprocessen kan kommunen använda denna som vägledning för att undvika exploatering av värdefull jordbruksmark.

Övriga åtgärder

- Liksom tidigare år anordnades Gårdsrundan som ett samarbete mellan Region Jönköpings län, Länsstyrelsen i Jönköpings län, Jönköpings kommun, LRF, Hushållningssällskapet i Jönköpings län, Vetlanda kommun, ENTER Gislaved och NUVAB. Satsningen finansierades med regionala medel och syftet var att förmedla kunskap om hur mat från länet produceras och förädlas och mervärden kopplade till det. Uppskattningsvis var det 17 000 personer som bekantade sig med de 70 deltagande verksamheterna.

Tillstånd och målbedömning för Ett rikt odlingslandskap – Jönköpings län

Tillståndet för miljö kvalitetsmålet bedöms som neutralt då utvecklingen inom preciseringarna skiljer sig åt. Medan arealen ängs- och betesmarker ökar fortsätter jordbruksföretag att lägga ned. Jönköpings län har en snabb exploateringstakt av jordbruksmarken sett till övriga landet vilket riskerar inverka negativt på försörjningsförmåga och biologisk mångfald⁸⁰. För att nå målet behövs fortsatt kunskapsspridning, högre ersättningar, bättre anpassade stödregler, höjd status för lantbrukaren samt förändringar på såväl nationell som regional nivå i syfte att främja jordbruksföretagande och möjligheten att leva på landsbygden.

⁸⁰ [Jordbruksverket, 2021. Exploatering av jordbruksmark 2016–2020. Rapport 2021:08](#)

Variationsrikt odlingslandskap

Jönköpings län hyser ett småbrutet odlingslandskap som lämpar sig väl för mjölk- och köttproduktion. Det finns därför goda förutsättningar att bevara ett mosaikartat landskap. Dock fortsätter den negativa trenden med att flera jordbruksföretag väljer att lägga ned. Även om arealen åkermark också minskar sker det inte alls i samma takt som antalet företag. Sedan år 1975 har antalet företag minskat med 61 procent, medan arealen åkermark bara har minskat med 13 procent. Arealen åkermark per företag har därmed ökat med 114 procent, från 14 till 31 hektar per företag. I genomsnitt har antalet nötkreatur per företag ökat med 350 procent, från 20 till 90 djur per företag. I samband med att företagen blir färre men större ökar risken för igenväxning och ett mindre variationsrikt odlingslandskap. Ökad efterfrågan på svenska råvaror, klimatanpassning i jordbruket och minskad exploatering av jordbruksmark kan bidra till att stävja den negativa utvecklingen.

Åkermarkens egenskaper och processer

Avkastningen för både vårkorn och höstvetete fortsätter att ligga högt även om de senaste årens data påverkas av de dåliga skördarna år 2018. Hektarskörden för vårkorn uppvisar en uppåtgående trend under de senaste tjugo åren medan hektarskörden för höstvetete har legat på en relativt jämn nivå sedan år 2000. Jordbruksmarkens tillstånd i länet är överlag bra till följd av länets omfattande djurproduktion som förutsätter vallodling. Av länets åkermark var 20 procent under omställning eller omställd för ekologisk produktion under 2023⁸¹.

Bevarade natur- och kulturmiljövärden

Jönköpings län uppvisar en positiv utveckling med stigande arealer hävdade ängs- och betesmarker och det märks ett ökat intresse från markägare för återskapandet av ängsmark och andra naturvårdande insatser för att stärka den biologiska mångfalden. Det behövs dock satsningar på utökad miljöövervakning för att säkra kvaliteten på ängs- och betesmarkerna. Stödet till restaurering är många gånger avgörande för att ta sig an de mer skötselkrävande naturbetesmarkerna och restaurera på rätt sätt. Förändring i koncentrationen av betesdjur när lantbruksföretagen blir större men färre kan leda till en försämrad

⁸¹ [Jordbruksverkets statistikdatabas](#)

skötsel av betesmarkerna. Jordbrukets förändrade struktur påverkar även odlingslandskapets kulturmiljöer, till exempel riksintressen för kulturmiljövården och kommunala kulturmiljöintressen.

Strukturförändringarna påverkar förutsättningarna för en bibehållen landskapsbild och kontinuerligt underhåll av jordbrukets bostadshus och ekonomibyggnader. Därför är det viktigt att ta tillvara engagemanget i bygderna genom fortsatt kostnadsfri rådgivning. Även projekt för samverkan och nätverkande kan ha en stor betydelse inom grön infrastruktur där landskapsbilden ges mer utrymme.

Ekosystemtjänster och friluftsliv

Medan tillståndet för de försörjande ekosystemtjänsterna i Jönköpings län är relativt goda till följd av länets djurproduktion med mycket vallodling, bedöms de reglerande tjänsterna vara färre. Länsstyrelsen i Jönköpings län har gjort en kartläggning i syfte att undersöka hur ekosystemtjänster kan nyttjas och förstärkas för att mildra effekter av långvarig torka. Ifråga om friluftsliv nyttjar färre odlingslandskapet jämfört med skogen⁸². En kartläggning av naturområden för friluftsliv behövs där även jordbrukslandskapet ingår.

Ett rikt odlingslandskap kopplar främst till målen 2 "Ingen Hunger" och 15, "Ekosystem och biologisk mångfald" i Agenda 2030.

⁸² [Naturvårdsverket Uppföljning av målen för friluftslivspolitikerna 2019](#)

God bebyggd miljö Jönköpings län

Sammanfattning för God bebyggd miljö – Jönköpings län

Dagens samhällsutveckling med klimatförändring och ett osäkert omvärldsläge kommer påverka hur vi tänker kring lämplig markanvändning. Detta är i sig inte negativt, det ställer dock krav på en hög samverkansförmåga och tydlig kommunikation så att hållbarhetsfrågorna inte glöms av i omställningen. Mer resurser, tydlighet från statliga myndigheter och aktuella underlag är nödvändiga för att skapa förutsättningar för att nå målet.

Utveckling i miljön och målbedömning för God bebyggd miljö – Jönköpings län

Trenden för utvecklingen i miljön är NEUTRAL

Nås miljökvalitetsmålet till 2030? NEJ

Åtgärdsarbete för God bebyggd miljö – Jönköpings län

Åtgärder på regional nivå – myndigheter

- Länsstyrelsen i Jönköpings län har påbörjat ett arbete med metodutveckling om social hållbarhet i översiktsplaneringen tillsammans med Värnamo kommun.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har bidragit till kunskapshöjning inom flertalet ämnen genom att ha anordnat konferenser och digitala temamöten. Målgrupp har varit översiktsplanerare, planarkitekter, bygglovshandläggare, tillsynshandläggare och politiker i samhällsbyggnadsnämnder.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har startat ett arkitekturstrategiskt forum i länet, en plattform för samverkan kring arkitekturfrågor och gestaltad livsmiljö. Syftet med forumet är att utbyta erfarenheter, inspirera och sprida kunskap om arkitektur, form och design i länet med målet att stärka perspektiven i samhällsbyggandet.

- Jönköpings läns ÖP-nätverk fortgår och stärker översiktsplanearbetet i länet genom ökat erfarenhetsutbyte och stärkt samverkan.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har tagit fram ett regionalt planeringsunderlag i form av en vägledning för planering intill transportleder med farligt gods.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har påbörjat arbetet med en ny klimat- och sårbarhetsanalys. Inom ramen för arbetet har både interna och externa mötestillfällen arrangerats som dels bidrar till arbetet med analysen, främjar samordning, regional förankring och gemenskap kring klimatanpassningsarbetet, dels verkar för att öka kunskapen om hur klimatet kommer att förändras och påverka länet.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län arrangerar tre digitala möten och ett heldagsseminarium inom ramen för nätverket Kulturmiljösamverkan F. Nätverket vänder sig till handläggare vid länets kommuner som arbetar med kulturmiljöfrågor i plan- och byggprocessen. Nätverket bedöms vara ett effektivt sätt för att tillvarata och utveckla såväl vardagliga som särskilda kulturvärden i bebyggd miljö.
- Länsstyrelsen Jönköping använder en webbaserad metod som kan användas av kommunerna för översiktlig bebyggelseinventering. Flera kommuner har genomfört inventeringar med stöd av det statliga kulturmiljöanslaget.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har medverkat som pilotlän i Riksantikvarieämbetets arbete med att utveckla ett arbetssätt för att aktualitetspröva riksintressen för kulturmiljövården. Erfarenheterna har bidragit till att utveckla det pågående arbetet med att revidera länets riksintressen. Redovisas även under Generationsmålet.

Åtgärder på kommunal nivå och inom regioner

- Flertalet av kommunerna i Jönköpings län genomför insatser för att främja fysisk aktivitet i städer och samhällen. Det är insatser som till exempel förbättrat säkerheten på cykelvägar vid prioriterade områden så som förskola och skola samt säkrat tillgång till grönområden. Exempel på andra insatser är kampanjer för att stärka cyklandet, bygga ut cykelparkeringar, återetablera en grön lekmiljö i centrala delar av samhället samt uppstart av friluftsråd.
- Region Jönköpings län har tagit fram ett regionalt cykelbokslut, som ger en samlad nulägesbild av kommunernas cykelarbete i länet och hur kommunerna satsar på cykling (både planering, investeringar,

hälsa och säkerhet samt uppmuntrande åtgärder). Cykelbokslutet visar att potentialen till ökad cykling är stor.

- Habo kommun har tagit fram en rapport som ger en samlad överblick av deras systematiska klimatanpassningsarbete i kommunen. Rapporten bidrar bland annat till att förhindra kompetensbortfall över tid, skapa samordning och struktur för klimatanpassningsarbetet i kommunen.
- Tranås kommun har tagit fram en klimat- och sårbarhetsanalys som visar hur kommunen kan påverkas av ett förändrat klimat. Analysen inkluderar nio åtgärder för att minska kommunens sårbarhet och öka robustheten mot klimatförändringarna.

Tillstånd och målbedömning för God bebyggd miljö – Jönköpings län

Miljömålet bedöms inte kunna nås till år 2030. Majoriteten av kommunerna i länet har under de senaste åren arbetat aktivt med att ta fram och anta nya översiktsplaner. Aktuella översiktsplaner ger förutsättningar för en långsiktigt hållbar utveckling i länet. Samtidigt finns negativa trender i form av ökat resande, ohållbar resursanvändning och möjlig förlust av grönytor vid förtätning.

Det upplevs bland aktörerna att det finns brist på resurser och kompetens hos kommunerna. Det är även en utmaning att få mandat från politiken. Detta medför en svårighet att ta tillvara de värden som finns på platsen, till exempel kopplat till grön infrastruktur, kulturmiljö och friluftsliv som ofta i slutändan prioriteras bort och mer kortsiktiga beslut går före långsiktighet. Stärkt kompetens, mer resurser och aktuella underlag skapar förutsättningar för att nå en god bebyggd miljö.

Fem av länets tretton kommuner har kommunomfattande aktuella dokument som fyller funktionen av ett kulturmiljöprogram. Fyra av kommunerna har tillgång till antikvarisk kompetens, resterande köper in tjänst vid behov.

I enlighet med tidigare studier⁸³ är det Länsstyrelsens bedömning att bristande underhåll och gradvis förändring av uttrycken i miljön över tid medför betydande påverkan på utpekade miljöer. Då

⁸³ [40 år senare – kulturmiljöer då och nu på Region Västra Götalands webbplats](#)

kulturmiljöunderlagen är av skiftande ålder ser Länsstyrelsen ett fortsatt behov av att revidera kommunernas kulturmiljöunderlag men också av att följa upp utvecklingen av de utpekade kulturmiljöerna i länet.

Även kommunernas ekologiska kompetens varierar vilket påverkar förutsättningar att ta tillvara ekologiska värden på ett hållbart sätt i fysisk planeringen och i efterföljande beslut.

Bebyggelsestruktur och transporter

Nya bostadsområden planläggs generellt i anslutning till befintlig bebyggelsestruktur vilket är positivt. Befintliga gång- och cykelvägar och kollektivtrafikutbud är dock ofta bristfälligt och majoriteten av de boende använder bilen som primärt transportmedel. Även gång- och cykelvägnät samt kollektivtrafik behöver utvecklas, men dessa ligger ofta utanför det specifika planområdet och frågan är svår att komma åt i enskilda detaljplaner.

Eftersom kvinnor och mäns resandemönster generellt skiljer sig åt är satsningar på cykel- och kollektivtrafik viktiga för att uppnå en mer jämställd transportinfrastruktur. Trots vissa genomförda förbättringar återstår stora utmaningar för att nå en hållbar samhällsplanering. Infrastruktur och framkomlighet för bilister prioriteras i realiteten fortfarande framför cyklister och gående. När nya bostads- och arbetsplatsområden planläggs saknas ofta kopplingen till hur man tar sig till och från området på ett hållbart sätt.

Bostadsbyggandet har under år 2023 fortsatt att bromsa in likt den trend vi såg under år 2022. Flera av kommunerna i Jönköpings län fortsätter flagga om att bostadsprojekt sätts på paus eller ställs in kopplat till den ekonomiska utvecklingen med hög inflation. Trots detta så är det färre kommuner i länet som detta år bedömer att det råder underskott på bostäder. Jämfört med föregående år har antalet kommuner som anger att det råder balans på bostadsmarknaden gått från fem till sex. Det är även en kommun som anger att det råder överskott på bostäder i den egna kommunen. Denna utveckling kan kopplas både till den höga byggtakt som var för några år sedan samt en utplanad befolkningsutveckling.⁸⁴

⁸⁴ [Analys av bostadsmarknaden i Jönköpings län på Länsstyrelsens webbplats](#)

Exploatering sker både genom förtätning och genom att oexploaterad mark tas i anspråk. Komplexiteten är större i de tätorter som har ett högre tryck på bostäder. En förtätning är bra ur flera resursperspektiv, men ställer också krav på platsens lämplighet och väl genomarbetade planer. Nybyggnation och förändring av befintliga byggnader, till exempel vid förtätning, innebär ofta en negativ påverkan på kulturmiljöns värden i och i anslutning till tätorter. Det krävs en genomgripande attitydförändring, främst hos byggherren, om kulturmiljö ska komma att ses som en resurs och inte hinder i planering och exploatering.

Efter några år med vattenbrist, värme, torka och kraftiga skyfall och översvämningar, får frågor som rör skydd av befintlig bebyggelse och infrastruktur, klimatanpassning av nybyggnation samt naturbaserade lösningar större dignitet. Aktuella planeringsunderlag ger kommunerna bättre förutsättningar i klimatanpassningsarbetet. Det finns ett särskilt behov att förstärka klimatanpassningsarbetet och för att göra det krävs ett fördjupat arbete av centrala myndigheter.

God livsmiljö

Tillgång till grönområden i närheten till bostaden är bland annat viktig för vår fysiska och psykiska hälsa, rekreation, klimatanpassning och friluftslivsutövande. Det är därför viktigt att befintliga ytor bevaras och utvecklas samt att det nya grönområden planeras för nya områden.

Vårt boende och där vi till vardag vistas i påverkar den sociala miljön, som i sin tur påverkar de som bor där. Närhet och tillgänglighet till service, kultur, mötesplatser och utomhusmiljöer som främjar hälsa är viktiga faktorer⁸⁵. Sociala konsekvenser och social hållbarhet behöver beaktas i samhällsplaneringen. Barns perspektiv är extra viktigt och behöver beaktas mer.

⁸⁵ [Analys av bostadsmarknaden i Jönköpings län 2023 på Länsstyrelsens webbplats](#)

En variationsrik livsmiljö där en mångfald av kulturmiljöer bevaras och utvecklas bidrar till att skapa en attraktionskraft både för dem som bor på platsen och även locka andra att besöka dessa miljöer. Kulturmiljöerna bidrar till ett historiskt djup i samhället och utgör en källa till kunskap och upplevelser.

Resurshushållning

För att minska mängden avfall krävs en minskad och mer hållbar konsumtion samt en utveckling mot en cirkulär ekonomi. Dock rivs det mer framför transformering och återbruk. Även i den löpande förvaltningen av befintlig bebyggelse sker fönsterbyten och andra insatser där funktionella byggnadsdelar ersätts med nya på ett sätt som inte bidrar till en ökad cirkularitet eller hållbarhet.

Mängden kommunalt avfall uppgick, år 2023 till 425 kilo per person i länet, vilket är en minskning med 40 kilo i jämförelse med år 2022. 164 kilo av detta var mat- och restavfall.⁸⁶

Exploatering av jordbruksmark är en uppmärksammas fråga, även om det finns en medvetenhet om jordbruksmarkens värden fortsätter jordbruksmark att tas i anspråk för utvecklingen av länets tätorter. Förfrågningar om att anlägga solcellsparker på bland annat jordbruksmark är en aktuell fråga för många länsstyrelser och kommuner, där målkonflikter kan uppstå och avvägningar mellan olika intressen behöver göras.

Miljökvalitetsmålet kopplar främst till Agenda 2030-målen 3. Hälsa och välbefinnande, 11. Hållbara städer och samhällen, 12. Hållbar konsumtion och produktion samt 13. Bekämpa klimatförändringarna.

⁸⁶ [Hushållsavfall i siffror på Avfall Sveriges webbplats](#)

Ett rikt växt- och djurliv Jönköpings län

Sammanfattning för Ett rikt växt- och djurliv – Jönköpings län

Åtgärder för att öka den biologiska mångfalden genomförs av många olika aktörer, men tillräckliga styrmedel saknas för att vända den negativa utvecklingen. För att målet ska kunna nås måste biologisk mångfald prioriteras högre inom alla sektorer och insatser planeras utifrån ett landskapsperspektiv. Till följd av minskade medel till åtgärder inom invasiva främmande arter, åtgärdsprogram för hotade arter och grön infrastruktur har insatser som är nödvändiga för att vända utvecklingen uteblivit.

Utveckling i miljön och målbedömning för Ett rikt växt- och djurliv – Jönköpings län

- Trenden för utvecklingen i miljön är NEGATIV
- Nås miljö kvalitetsmålet till 2030? NEJ

Åtgärdsarbete för Ett rikt växt- och djurliv – Jönköpings län

Åtgärder på regional nivå – myndigheter

- Länsstyrelsen i Jönköpings län har skyddat sex områden som naturreservat och två som naturvårdsavtal i syfte att bevara värdefull natur. Totalt har 69 hektar mark skyddats i länet, varav 60 hektar är produktiv skogsmark.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har i bred samverkan med aktörer i länet fortsatt arbetet med att fram ett nytt åtgärdsprogram kopplat till länets handlingsplan för grön infrastruktur, friluftsliv och miljömål. Åtgärdsprogrammet beslutas i början av 2025 och förväntas leda till att länets aktörer arbetar strategiskt och i samverkan för att stärka biologisk mångfald och friluftsliv.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har genomfört naturvårdsbränning inom projektet Life taiga. Åtgärden syftar till att skapa goda förutsättningar för arter kopplade till flerskiktade och olikåldriga skogar med död ved i olika stadier.

- Länsstyrelsen i Jönköpings län har tillsammans med Länsstyrelsen i Östergötland hållit en bygdeträff. Runt 50 deltagare fick information om barbastell och hur arten kan främjas i landskapet. Länsstyrelsen i Jönköping har även genomfört tolv rådgivningar med fokus på barbastell. Några av rådgivningarna har lett till restaurering av betesmark och hamling.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har genom åtgärdsprogram för hotade arter hamlat eller beskurit över 550 skyddsvärda träd samt utfört skötsel av två rikkärr och fyra vityxnelokaler. Länsstyrelsen har sått in fältgentiana samt finnögontröst med lyckat resultat i syfte att stärka arternas populationer på två lokaler. Dessutom fyra lokaler bränts och krattats för att gynna mosippa i länet.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har fortsatt arbetat med restaureringsstöd och hamlingsstöd i Jönköpings län och cirka 90 hektar restaurerbar mark är in-tecknade i avtal.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har inventerat läderbagge på två sedan tidigare kända lokaler där senaste fynd var 2005 respektive 2021. Inventeringen resulterade inte i några fynd för 2024.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har inom regional miljöövervakning inventerat fladdermöss på åtta lokaler i syfte att följa tillstånd och utveckling i länet. Resultaten är under analys och kommer användas till arternas utbredning och populationstrender till artikel 17-rapportering samt rödlistan. Inventering har även omfattat 20 tjäderspelplatser, vilken visar stabila resultat på 3-4 tuppar per spelplats, vilket är i linje med tidigare år.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har inom regional miljöövervakning presenterat resultatet av Exploatering av stränder i Sverige 2013-2023⁸⁷. En detaljerad analys för länet har ännu inte gjorts.
- Skogsstyrelsen och Länsstyrelsen i Jönköpings län har fortsatt arbetet inom Grip On Life⁸⁸ med syfte att öka intresse och förståelse för vatten i skog och dess nytta och funktioner. Det senaste året har ytterligare träffar för länets naturbruksgymnasier genomförts med tema skogsbruksåtgärder intill vatten, ekosystemtjänster, avrinningsområden och PAF för Natura 2000. Sedan projektstarten 2018 har drygt 700 elever nåtts.

⁸⁷ <https://www.regionalmiljoovervakning.se/programomraden/landskap/exploatering-av-strander-i-sverige/>

⁸⁸ GRIP on LIFE. <https://www.skogsstyrelsen.se/griponlife>

Åtgärder på kommunal nivå och inom regioner

- Sju kommuner i Jönköpings län arbetar med framtagande av grönplaner eller friluftspaner, vilka förväntas leda till bevarad och utvecklad grönstruktur och ekosystemtjänster.
- Gislaveds kommun har gett grönstrukturfrågorna större utrymme och betydelse i översiktsplaneringen med fokus på spridningskorridorer och ekosystemtjänster.
- Sävsjö kommun har genomfört en naturvärdesinventering avseende biologisk mångfald i tätortsnära natur. Inventeringen har utmynnat i skötsel förslag som ska implementeras.
- Vaggeryds kommun har tillsammans med Naturskyddsföreningen genomfört en temavecka med fokus på pollinering i syfte att sprida kunskap till allmänhet och skolor om hur pollinatörer kan gynnas.
- Vaggeryds kommun har bekämpat jättebalsamin vid ett antal bestånd och testat hetvattenmetod för bekämpning av jätteloka och parkslide. Tranås kommun har bekämpat sjögull genom yttäckning/skuggning.
- Jönköpings kommun har inrättat ett biparadis i syfte att stärka livsmiljöer och grön infrastruktur.
- Mullsjö kommun arbetar med att öka kommunens ängs- och slåtterytor i syfte att bidra till biologisk mångfald. Ett tidigare LONA-projekt har under året utökats till att omfatta fler ytor i samband med uppdatering av skötselplaner.
- Habo kommun har genom LONA-projekt arbetat med att gynna vilda pollinatörer genom anläggning av boplatser, ängar och blomsterremsor.

Åtgärder inom näringslivet

- Länsstyrelsen i Jönköpings län har tillsammans med Handelskammaren Jönköpings län genomfört en workshop om biologisk mångfald riktad till företag. Syftet var att höja kunskapen om hur näringslivet kan jobba med området och visa hur man kan identifiera sin påverkan på biologisk mångfald genom verktyget CLIMB.

Tillstånd och målbedömning för Ett rikt växt- och djurliv – Jönköpings län

Målet bedöms inte vara möjligt att nå i Jönköpings län till år 2030 med befintliga styrmedel. Utvecklingen i miljötillståndet bedöms vara negativ. Trots lagar och regler är bristande naturvårdshänsyn inom jord- och skogsbruk en av de största orsakerna till att målet inte nås.

För att motverka negativa habitatförändringar och överexploatering krävs samverkan och planering på landskapsnivå med samtidig hänsyn till klimatanpassning. Detta sker delvis genom arbetet med länets åtgärdsprogram för miljömålen, däribland Grön handlingsplan, men kräver långsiktig finansiering för att ge större effekt och möjliggöra kontinuerlig samverkan. Med anledning av minskade ekonomiska medel till åtgärder inom områden som invasiva främmande arter, åtgärdsprogram för hotade arter och grön infrastruktur har färre åtgärder genomförts i länet under året än tidigare. Begränsningar i medel till LONA-åtgärder resulterar också i uteblivna insatser i landskapet, vilket minskar möjligheten att nå miljömålet.

Gynnsam bevarandestatus och genetisk variation

Försämrad ekonomi inom regional miljöövervakning i kombination med nationell miljöövervakning samt minskad samverkan med åtgärdsprogram för hotade arter och uppföljning av skyddade områden minskar möjligheterna att nå målet.

Lokalerna för Jönköpings läns hotade arter är så pass utspridda att det krävs ett genomgripande och mycket långsiktigt arbete för att knyta ihop de populationer som finns kvar. Flera rapporter visar på långtgående konsekvenser på flora och fauna av förändringar i landskapet, bland annat Artdatabankens rapport⁸⁹ om tillståndet för rödlistade dagfjärilar och bastardsvärmare i Sverige. I länet anses fem av sjutton rödlistade fjärilar vara utgångna. Den senaste nationella rapporteringen till EU 2019 visar att däggdjur, trollsländor och många kärlväxter generellt sett klarar

⁸⁹ Artdatabankens rapport.

<https://www.artdatabanken.se/globalassets/ew/subw/artd/2.-var-verksamhet/publikationer/38.-utarmning-och-utdoende/utarmning-och-utdoende.pdf>

sig bra medan skalbaggar och fjärilsarter, varav många är pollinatörer, får det svårare att överleva på lång sikt.

Gräsmarker är en av naturtyperna som har sämst bevarandestatus i Sverige. Andelen gammal skog över 120 år (exklusive skyddade områden) och arealen produktiv skogsmark med äldre lövrik skog, grova träd och död ved ökar, men skogsnaturtyper och skalbaggar som är beroende av gammal skog och död ved har ändå dålig status. Den tydligaste förbättringen i status syns för fladdermöss, bland annat på grund av genomförda åtgärder som gynnar äldre skog och återställande av våtmarker⁹⁰.

En följd av att lövtäkt inte längre ingår i restaureringsstödet är att träd som tidigare hamlats på detta sätt riskerar att förlora sina värden då de inte längre prioriteras för hamling. Det är angeläget att regeringen prioriterar stöd till kontinuerlig hamling för att värdena knutna till dessa träd inte ska gå förlorade.

Ekosystemtjänster och resiliens

Älgbetesinventeringen⁹¹ som genomförts av Skogsstyrelsen visar att viltbetrycket minskar men att det även fortsättningsvis kräver kraftfulla åtgärder för att nå acceptabla nivåer. Trenden de senaste åren är att skadorna minskar något och att fler tallstammar är oskadade när ungskogen uppnår fem meter i medelhöjd (Figur 5). För att skapa ett mer variationsrikt skogsbruk görs även insatser för att få upp andelen rönn, asp, sälg och ek (RASE) och brynmiljöer genom både information/utbildningar och uppsättning av uthägnader.

⁹⁰ Naturvårdsverket Arter och naturtyper – statusrapport 2019. [Sveriges arter och naturtyper i EU:s art- och habitatdirektiv \(naturvardsverket.se\)](https://www.naturvardsverket.se/arter-och-naturtyper-i-eus-art-och-habitatdirektiv)

⁹¹ Skoglig betesinventering. [Äbin och andra skogliga betesinventeringar – Skogsstyrelsen](https://www.skogsstyrelsen.se/arter-och-naturtyper-i-eus-art-och-habitatdirektiv)

Främmande arter och genotyper

Ett av de största hoten mot biologisk mångfald är invasiva främmande arter (IAS). De senaste åren har inrapporteringen till Artportalen⁹² ökat markant. Inrapportering är en förutsättning för att effektivt åtgärda invasiva främmande arter. De bekämpningsåtgärder som genomförts har lokalt varit mycket effektiva, men bedöms inte vara tillräckliga för att på kort sikt utrota någon invasiv främmande art från länet. Till följd av minskade medel för åtgärder inom invasiva främmande arter har insatser som är nödvändiga för att lyckas vända utvecklingen av målet uteblivit. Det är av stor vikt att finansieringen återupptas.

Grön infrastruktur

Målet är att länets arbete med Grön handlingsplan, ett åtgärdsprogram kopplat biologisk mångfald, friluftsliv och grön infrastruktur, ska leda till ett länsgemensamt strategiskt arbete som främjar biologisk mångfald, friluftsliv och grön infrastruktur samt resultera i konkreta insatser i landskapet som bidrar till miljömålet.

Biologiskt kulturarv

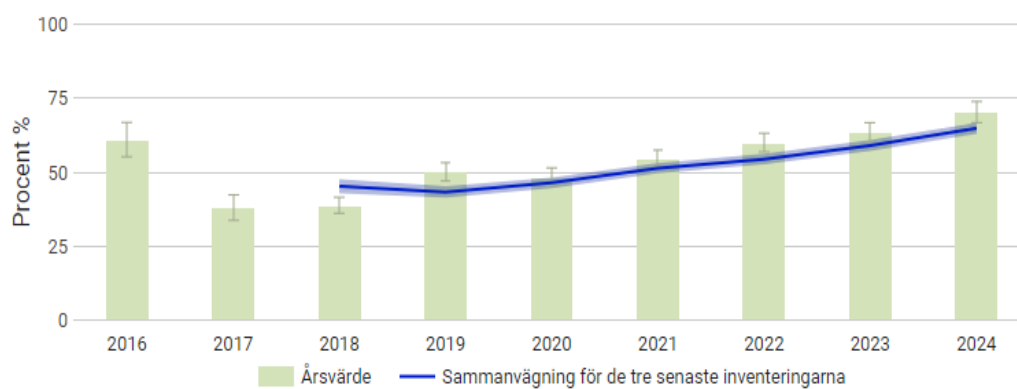
Måluppfyllelsen påverkas i Jönköpings län negativt av att landsbygdsprogrammets miljöersättningar för kulturmiljöer i landskapet prioriterats ned. Det finns dock andra typer av insatser som kan leda till synergieffekter och på så sätt bidra till att nå kulturmiljömålen, såsom exempelvis insatser som sker inom ramen för naturvård och landsbygdsutveckling.

Tätortsnära natur

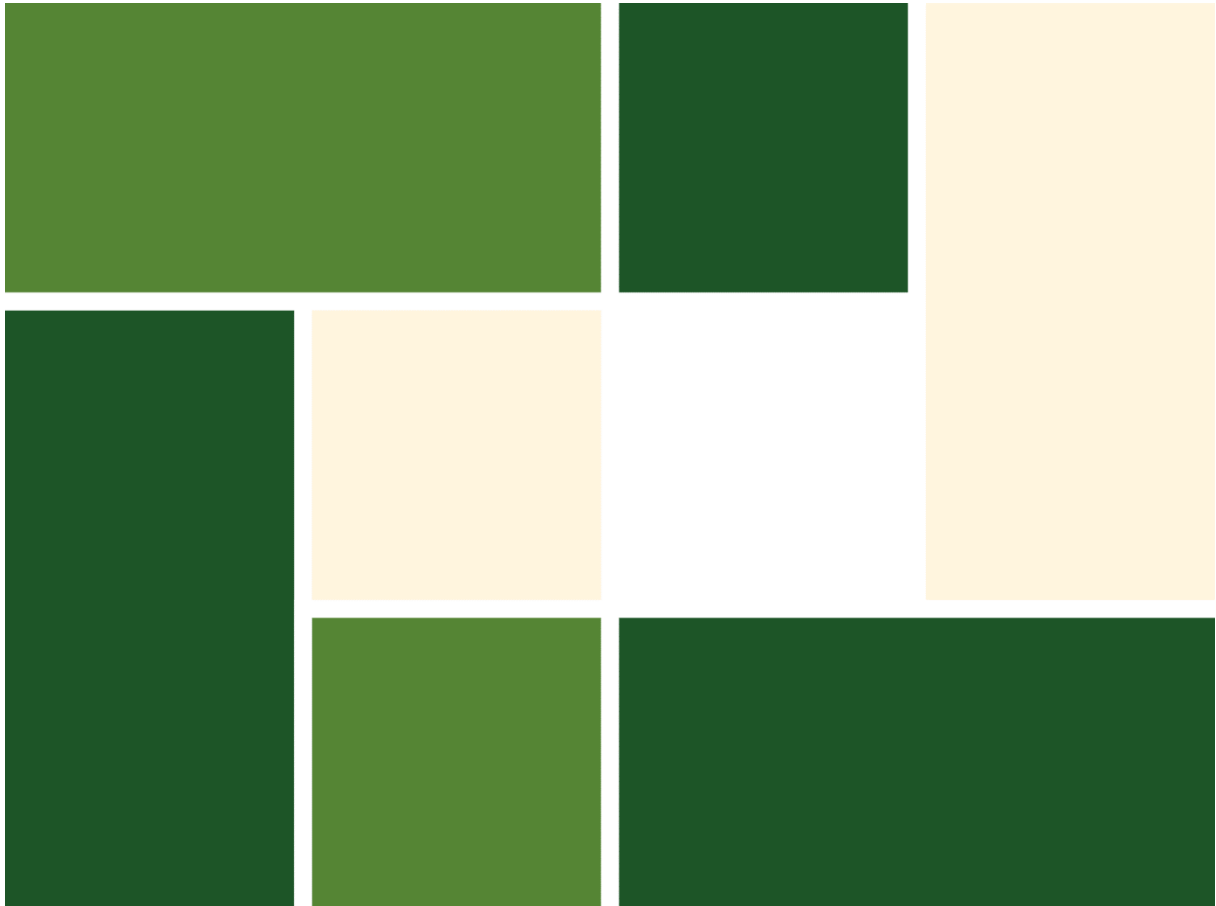
Arbetet med tätortsnära natur i Jönköpings läns kommuner varierar, i vissa kommuner råder brist på hänsyn gällande skogliga natur- och kulturvärden och andra har kommit långt gällande planer och mål som främjar kulturvärden och tillgängliggörande av friluftsliv i kommunala skogar. Genom tidigare beviljade LONA-projekt arbetar nu flera kommuner med att ta fram grönstrukturplaner som kan bidra till att den tätortsnära naturen stärks.

⁹² Artfakta. <https://fyndkartor.artfakta.se/>

ETT RIKT VÄXT- OCH DJURLIV

Figur 5. Diagrammet är ett utdrag från Skogsstyrelsens skogliga betesinventering och visar andel oskadade tallstammar i ungskog.

Länsstyrelsen
Jönköpings län

www.lansstyrelsen.se/jonkoping